

Nr 10.

Ankom till riksdagens kansli den 11 maj 1944 kl. 1 em.

Andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande i anledning av motion angående utredning om åtgärder i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 421, har herr Nilsson i Stockholm *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna bl. a. genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrin för uppnående *dels* av en av monopolbildningar opåverkad prisättning på byggnadsmaterial och *dels* en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådana material.

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat yttrande över motionen från statens byggnadslånebyrå, kommerskollegium och statens priskontrollnämnd. Dessutom har utskottet berett följande organisationer tillfälle att inkomma med yttrande: Kooperativa förbundet, Sveriges industriförbund, Landsorganisationen, Lantbruksförbundets byggnadsförening, Stockholms byggmästarförening, Svenska riksbyggen, Sveriges standardiseringskommission och Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsföreningars riksförbund. Dessutom har Sveriges järnhandlareföreningar till utskottet inkommit med en skrivelse. Samtliga dessa yttranden jämte till kommerskollegium inkomna yttranden från handelskammare och Sveriges grossistförbund äro såsom bilagor fogade till detta utlåtande.

Vidare ha inför utskottet följande personer lämnat muntliga upplysningar: disp. G. Osvald och ing. Hj. Olsson (representanter för KF), dir. E. Wehtje och dir. G. Settergren (representanter för industriförbundet), dir. G. A. Svensson och civilingenjör A. Ahlén (representanter för Stockholms byggmästarförening), arkitekt U. Åhrén (representant för Svenska riksbyggen), förbundsordförande J. Grewin och byggmästare B. Lundström.

Utskottet vill först framhålla, att det delar den av motionärerna framförda uppfattningen, att byggnadsindustrin med största sannolikhet kommer att bli av dominerande betydelse för konjunkturutvecklingen under efterkrigstiden. Av stor vikt är därför, att förutsättningarna för byggnadsindustriens bedrivande bli sådana, att produktionen kan fortgå under gynnsammast möjliga förutsättningar. Såsom i motionen framhålles torde man kunna antaga, att samhället kommer att på olika sätt stimulera bostadsproduktionen, och det föreligger följaktligen all

Utskottet.

anledning att i görligaste mån söka hålla byggnadskostnaderna på lägsta möjliga nivå.

Av inkomna yttranden och lämnade muntliga upplysningar har utskottet fått den bestämda uppfattningen, att åtskilligt skulle kunna göras för att förbilliga de nuvarande byggnadskostnaderna. Då i det följande olika möjligheter härvidlag anvisas, avser detta icke att utgöra någon uttömmande uppräknings utan endast att ange exempel på sådana områden, där enligt utskottets mening sådana möjligheter till förbilligande synas föreligga.

Synnerligen önskvärt synes vara, om många byggnadsdetaljer kunde standardiseras, vilket borde kunna medföra möjligheter för serietillverkning med därav sannolikt följande lägre kostnader. Såvitt av standardiseringskommissionens yttrande framgår är det närmast en anslagsfråga, varför utskottet på denna punkt endast kan uttrycka en förhoppning, att nödiga medel måtte ställas till standardiseringskommissionens förfogande för ett snabbare bedrivande av arbetet.

Emellertid stöter det enligt av utskottet inhämtade upplysningar ofta på svårigheter, när de standardiserade varorna skola införas vid byggnadsproduktionen. En angeägenhet av icke ringa vikt vore därför, att sådana åtgärder kunde vidtagas, som medverkade till att dylikt motstånd bringades ur världen. Utskottet vill endast peka på ett sådant förhållande, som att en viss detalj kan vara påbjuden i somliga byggnadsordningar men helt förbjuden i andra. Det måste medföra avsevärda olägenheter och verka fördyrande. Utskottet ifrågasätter därför, om det icke skulle vara möjligt att ersätta de lokala byggnadsordningarnas bestämmelser med såvitt möjligt enhetliga och hela riket omfattande bestämmelser, vilka bestämmelser lämpligen synas kunna inarbetas i byggnadsstadgan.

Med standardiseringen sammanhänger en allmän rationalisering av byggnadsverksamheten. Sannolikt är, att en mera genomförd standardisering skulle uppmuntra till rationalisering, men även andra åtgärder synas böra vidtagas. Grundläggande torde därvid vara, att de stadsplanlagda samhällena på ett effektivare sätt handlägga stadsplaneärenden. Om en stadsplan utformas så, att en viss serietillverkning av hus möjliggöres, bör det kunna medföra dels billigare byggnadskostnader men dels ock billigare driftkostnader för de färdiga husen. Inhämtade upplysningar synas bl. a. ge vid handen, att en centralisering exempelvis av värmedistributionen skulle kunna medföra ett förbilligande. Då en sådan centralisering emellertid kan förväntas stöta på åtskilliga svårigheter, bör den göras till föremål för utredning.

Rationaliseringen bör emellertid omfatta åtskilligt annat såsom en på olika områden mera genomförd maskindrift eller användandet av för varje ort och byggnad lämpligaste och billigaste material och arbetsmetoder m. m. Enär man med byggnadsindustriens nuvarande organisation emellertid icke kan vänta, att i och för sig önskvärda rationaliseringsåtgärder komma att bli vidtagna vid lämplig tidpunkt, bör även denna sida av problemet utredas.

I hur stor omfattning monopol- och kartellbildningar fördyra byggnadskost-

naderna har utskottet icke haft möjlighet att bilda sig någon bestämd uppfattning om. Ibland står uppgift mot uppgift. Att på åtskilliga områden dylika sammanslutningar förekommit och förekomma är dock säkert, liksom att de ofta medfört onödigt höga kostnader. I likhet med motionärerna vill dock utskottet framhålla, att det principiellt icke finner något att anmärka på en utveckling fram mot samverkan mellan företagen och större företagsenheter. Medgivnas skall att monopolbildningar finnas, som medfört rationellare drift och lägre produktionskostnader, även om prissättningens skälighet icke heller för deras vidkommande med någon större säkerhet kunnat kontrolleras. Faran för att kartellbildningarna skola utnyttja sin ställning till en mot allmänhetens intressen stridande prispolitik synes dock vara uppenbar. Särskilt i fråga om lokala s. k. ringbildningar mellan entreprenörer av skilda slag har utskottet fått den uppfattningen, att de ofta hålla priserna uppe på en onödigt hög nivå. Om sålunda utskottet icke anser alla sammanslutningar av kartellkaraktär vara av ondo, föreligga å andra sidan så pass många uppgifter om att de missbrukats, att även detta problem bör bli föremål för en klarläggande undersökning. Denna kan möjligen leda till krav om att redan förefintlig lagstiftning bör skärpas men kanske ock till att särskilda bestämmelser i fråga om byggnadsverksamheten kunna finnas mera lämpliga.

Utskottet vill i detta sammanhang understryka, att för brytandet av icke önskvärda monopol kan samhällets effektiva ekonomiska stöd komma att erfordras, exempelvis för igångsättande eller upprätthållande av allmännyttiga företag särskilt inom byggnadsämnesindustrien. Vilka metoder, som därvid kunna finnas mest lämpliga, bör utredningen kunna ge besked om.

I fråga om brytandet av lokala "ringar" synes ett verksamt medel kunna vara, att auktorisation, vilken utskottet i och för sig anser nödvändig, utsträcker att gälla för hela landet. Därigenom skulle konkurrensen få möjlighet att mera effektivt göra sig gällande.

Såvitt utskottet av inhämtade yttranden och upplysningar kunnat finna, utgå stundom oskäligen mellanhandsvinster vid distributionen av byggnadsmaterial. Mellanhandsvinst synes t. o. m. kunna uppbäras även i sådana fall, då inköpen göras av förbrukaren direkt hos producenten. I den mån dylikt förekommer, är det enligt utskottets mening oftast obefogat. Rent principiellt torde det också vara oriktigt, att de kartellsammanslutna producenterna eller tillverkarna endast leverera till av dem utvalda mellanhänder. En utredning bör därför även uppmärksamma denna sida av problemet.

Även en säsongutjämning av byggnadsverksamheten bör i vissa hänseenden kunna medföra lägre kostnader. Utskottet är väl medvetet om att en sådan utjämning å andra sidan också måste medföra fördyrade kostnader, då klimatiska förhållanden lägga vissa hinder i vägen för arbetets bedrivande på vintern. Det torde dock vara så, att de faktorer, som verka i förbilligande riktning, äro kraftigare än de som verka åt motsatt håll. Ur andra än direkt ekonomiska synpunkter

kan det också vara önskvärt med en mera kontinuerlig drift. Åtskilligt, bl. a. genom byggnadslånebyråns försorg, göres visserligen redan för att ernå säsongutjämning, men utskottet anser dock att mera skulle kunna åstadkommas och förordar, att även denna sida av saken utredes.

Utskottet vill vidare framhålla, att en utredning givetvis även bör omfatta förbilligande av byggnadskostnaderna på landsbygden i den mån dessa problem ej redan äro föremål för utredning.

Tanken har framkastats, att kontrollen över byggnadskostnaderna skulle kunna överlätas åt priskontrollnämnden. Utskottet anser för sin del detta icke möjligt. Problemet är icke enbart eller ens huvudsakligen att hålla kostnaderna nere under nu rådande förhållanden utan är tvärtom ett problem på mycket längre sikt. Även om priskontrollnämnden skulle få fortsätta sin verksamhet, sedan de nu prisförhöjande faktorerna upphört att verka, torde den under alla omständigheter få betydligt svårare att effektivt övervaka prisutvecklingen under en period med fallande priser. Åtskilliga av de faktorer, som påverka byggnadskostnaderna, äro dessutom såsom av det föregående torde ha framgått knappast av den art, att de falla inom priskontrollnämndens verksamhetsområde, varför utskottet för sin del icke kan finna, att ifrågasatt kontroll eller undersökning kan uppdragas åt denna nämnd. En självständig utredning är med andra ord erforderlig.

Redan pågå vissa utredningar berörande olika sidor av byggnadsverksamheten. Utskottet anser emellertid icke, att en utredning i enlighet med vad ovan anförts lämpligen kan överlätas på redan pågående utredning utan att särskilda sakkunniga böra tillsättas. Givetvis bör emellertid en sådan särskild utredning hålla kontakt med övriga närstående utredningar, så att dubbelarbete undvikas liksom av självklara skäl redan färdigställda utredningar måste utnyttjas.

Med stöd av vad som ovan anförts får utskottet alltså hemställa,

att andra kammaren för sin del måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära utredning enligt ovan angivna riktlinjer i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna.

Stockholm den 9 maj 1944.

På utskottets vägnar:
TORSTEN NILSSON.

Närvarande: herrar *Nilsson* i Stockholm, *Carlsson* i Bakeröd, *Andersson* i Alfredshem, fru *Ekendahl*,* herrar *Jansson* i Kalix, *Sveningsson*, *Johansson* i Kalmar,* *Ljungberg*, *Larsson* i Nyköping och fru *Rydh*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Ljungberg* och *Sveningsson*, vilka ansett att utskottets yttrande bort hava följande lydelse:

Utskottet vill — — — möjliga nivå.

Av inkomna — — — synas föreligga.

Synnerligen önskvärt — — — av arbetet.

Emellertid stöter — — — dylika hänseenden.

Med standardiseringen — — — för utredning.

Uppenbart är emellertid att rationaliseringssträvandena måste inriktas på en vidare front för att i detta avseende föreliggande och uppkommande möjligheter till nedbringande av byggnadskostnaderna skola bliva utnyttjade. Att ökad användning av maskiner vid själva byggnadsarbetet i många fall är av stor betydelse bestyrkes av erfarenheten. Förutsättningarna härutinnan växla dock alltefter arbetets art och omfattning. För byggnadsforskningen bör det vara en angelägen uppgift att härutinnan lämna anvisningar och medverka till att för olika ändamål och förhållanden lämpade maskiner och redskap kunna ställas till förfogade. Detsamma gäller även beträffande det material, som kommer till användning i byggnaden. Utskottet vill i detta sammanhang framhålla de svårigheter, som enligt vad som upplysts ofta möta beträffande prissättningen på själva arbetsprestationen när fråga uppstår att begagna ett nytt material. Ofta är ett sådant material i sig självt icke prisbilligare än tidigare använt, utan fördelen kan ligga i att det är eller i varje fall förväntas vara mera lättarbetat i det ena eller andra avseendet och att det således infogat i byggnaden bör bli billigare än ett förut för liknande ändamål använt material. Förutsättningen för att ett dylikt material verkligen skall komma till användning är uppenbarligen att redan från början dess arbetsbesparande egenskaper komma till ett ekonomiskt påtagligt uttryck. Enligt vad utskottet erfarit ha svårigheter i detta avseende många gånger visat sig föreligga, som omöjliggjort användningen av ett dylikt material. En i och för sig förklarlig tveksamhet inför det oprövade har gjort sig gällande. Även härutinnan borde en på bredare bas organiserad byggnadsforskning kunna undanröja svårigheterna.

Utskottet vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten vid att arbetslönerna hava en dominerande betydelse för byggnadskostnaderna. Visserligen utgöra arbetslönerna i normala fall endast omkring 40 % av kostnaderna på själva arbetsplatsen, medan material- och transportkostnaderna uppgå till omkring 60 %. Om man emellertid analyserar dessa sistnämnda kostnader, finner man att däri arbetslönerna utgöra den övervägande posten. Tagna tillsammans betyda således arbetslönerna den ojämförligt största delen av byggnadskostnaderna. Arbetsstudier över hela det fält, varöver byggnadsproduktionen med sina förgreningar spänner, kunna således väntas lämna gynnsamma resultat. Vid sådant förhållande är det uppenbart att en utredning, som siktar till att finna vägar för

att förbilliga byggnadskostnaderna, även måste ägna denna del av frågan livlig uppmärksamhet.

Landsbygdens och särskilt jordbrukets byggnadsfråga kräver särskilt beaktande. Denna fråga är redan föremål för statsmakternas uppmärksamhet, och på dess lösning inverka utan tvivel en hel del andra faktorer än de, som omedelbart höra samman med de direkta byggnadskostnaderna. Utskottet vill emellertid understryka vikten av att sådana förhållanden med det snaraste åstadkommas, som göra det möjligt för jordbruket att förnya sitt byggnadsbestånd, så att det såväl beträffande bostads- som ekonomihus motsvarar nutida krav.

I motionen har angivits att monopol- och kartellbildningar i fråga om åtskilliga byggnadsmaterial skulle fördyra byggnadskostnaderna. Såväl i de yttranden över motionen, som kommit utskottet tillhanda, som i de muntliga föredragningar, som gjorts inför utskottet, ha härutinnan varandra motsägende uppgifter kommit till uttryck. Att dylika sammanslutningar i vissa fall förekomma inom byggnadsindustrien liksom inom andra branscher är emellertid otvivelaktigt. I principiellt hänseende finnes intet att erinra mot en utveckling fram mot samverkan mellan företagen och större företagsenheter. Icke minst under nu rådande av kriget förändrade förhållanden har det vid upprepade tillfällen från statsmakternas sida icke endast givits uttryck åt den betydelse dylika organisationer haft, utan i åtskilliga fall till och med krävts att näringsidkarna på dylikt sätt skulle sammansluta sig för att möjliggöra genomförandet av vissa som önskvärda ansedda åtgärder. Dylik samverkan medför ökade möjligheter till rationalisering av driften och därmed till förbilligande av produktionen. Av naturliga skäl har det icke varit utskottet möjligt att självt bilda sig en säker uppfattning om skäligheten av den prissättning, som tillämpas av dylika företag. Den omständigheten att inom byggnadsverksamheten olika material ofta tävla med varandra för att komma till användning medför en inbördes konkurrens mellan tillverkarna av olika slags material som i sig själv motverkar oskäligheten i prissättning. Utskottet vill också erinra om att monopolföretagen hava blivit föremål för särskild lagstiftning, som tillåter granskning av deras verksamhet. Möjligt är att det bör övervägas huruvida denna lagstiftning med hänsyn till utvecklingen bör förändras. Även i övrigt bör det ankomma på en blivande utredning att överväga vilka åtgärder, som i detta avseende från det allmännas sida kunna befinnas lämpliga att vidtaga.

Utskottet har kommit till den uppfattningen att understundom s. k. ringbildning mellan entreprenörer inom vissa delar av byggnadsverksamheten kan befaras ha medfört onödigt höga byggnadskostnader. I synnerhet synas farhågor i detta avseende vara befogade i fråga om arbeten, för vilkas utförande erfordras auktorisation av statlig eller kommunal myndighet. I fråga om brytandet av sådana lokala "ringar" synes ett verksamt medel kunna vara, att auktorisation, vilken utskottet i och för sig anser nödvändig, utsträcker att gälla för hela landet. Därigenom skulle konkurrensen få möjlighet att mera effektivt göra sig gällande. Slutligen är det naturligtvis i detta avseende av vikt att upphandlingen sker

med klokhet och omdöme. I vad beträffar byggnader, som komma till stånd under statlig medverkan, torde granskningen av sakkunniga myndigheter härutinnan erbjuda tillräcklig garanti för att undanröja eventuella försök att på detta sätt oskäligt driva upp byggnadskostnaderna.

Frågan om mellanhändernas uppgift vid förmedlingen av byggnadsmaterielen från tillverkaren till förbrukaren bör av en utredning ägnas uppmärksamhet. Viktigt är naturligtvis att det tillses att icke sådana mellanhänder erhålla större ersättning än som rimligen motsvarar deras arbete och risker för verksamheten.

Även en — — — saken utredes.

Tanken har — — — ord erforderlig.

Redan pågå — — — måste utnyttjas.

Med stöd — — — förbilliga byggnadskostnaderna.

2) av fru *Rydh*, som ansett att i utskottets motivering stycket som börjar med "Utskottet vill i detta sammanhang understryka" och slutar "bör utredningen kunna ge besked om" borde utgå.

STATENS BYGGNADSLÄNEBYRA

Angelägenheten ur allmänna synpunkter av byggnadskostnadernas förbilligande torde ej behöva särskilt understrykas. Då för närvarande bostadsbyggandet subventioneras, föreligger ett direkt statsfinansiellt intresse att byggnadskostnaderna kunna sänkas. Med tanke på den framtida ekonomiska och sociala utvecklingen är det även av största vikt att så sker. Den betydelsefulla roll i efterkrigstidens produktionsliv, som allmänt anses böra tillkomma byggnadsverksamheten, kan komma att allvarligt störas, om höga byggnadskostnader bilda hinder eller ställa krav på stora subventioner. Den fortskridande höjning av bostadsstandarden i landet, som framstår som ett önskemål ur såväl bostads-sociala som konjunkturpolitiska synpunkter (se SOU 1944: 7, s. 144 f.), skulle givetvis befordras, om byggnadskostnaderna kunde sänkas i relation till den allmänna inkomstnivån.

En speciell anledning till vaksamhet från det allmännas sida i fråga om byggnadskostnadernas utveckling ligger däri, att det allmänna i olika former stöder byggnadsverksamheten och särskilt bostadsbyggandet. Även om den nuvarande generella bostadsbyggnadssubventionen så småningom kommer att bortfalla i och med att krisläget på byggnads- och bostadsmarknaderna kan avvecklas, torde man kunna utgå ifrån, att staten i framtiden kommer att i bostadsförsörjningens intresse stödja bostadsbyggandet. Det är under sådana omständigheter ett självklart krav, att stödet kommer det avsedda sociala ändamålet helt till godo och icke till någon del tjänar att höja eller uppehålla byggnadskostnaderna utöver en ekonomiskt strängt nödvändig nivå. Erfarenheterna från exempelvis den engelska bostadspolitiken under årtiondet efter förra världskriget ge härvidlag varnande exempel. Såsom i fortsättningen närmare utvecklas ha dock erfarenheterna från de senaste årens svenska bostadssubventionspolitik knappast givit anledning till anmärkningar i dylikt hänseende.

Motionärerna rikta uppmärksamheten främst på materialpriserna och syfta till åtgärder för uppnående *dels* av en av monopolbildningen opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och *dels* en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådana material. Denna begränsning är såtillvida befogad, som byggnadskostnadsstegringen under senare år till större delen faller på materialpriserna och en återgång av stegringen under närmast följande år främst måste möjliggöras genom sänkta materialpriser. Motionärerna synas även anse, att tomtkostnader och byggnadsföretagarvinster för närvarande effektivt kontrolleras och begränsas samt att säsongproblemet har börjat förskjutas i rätt riktning. I fråga om detta senare för såväl byggnadsverksamhetens som materialproduktionens rationella bedrivande väsentliga problem komma dock att krävas åtgärder av skilda slag i fortsättningen för att ytterligare befordra och stabilisera den säsongutjämnning, som i viss grad kommit till stånd under de senaste två åren, vartill som det viktigaste kommer att såväl materialprissättning som lönebildning inom byggnadsfacken anpassas till de förändrade förutsättningar,

som givas av en säsongutjämnad byggnadsverksamhet. Det finns även fog att i detta sammanhang erinra om den betydelse för byggnadskostnadernas utveckling, som tillkommer den tekniska granskning och rådgivning beträffande konstruktioner, materialval, lägenhetsplaner o. s. v., som bedrivits under senare år, samt den forskningsverksamhet på byggnadsteknikens område, som utföres inom statens kommitté för byggnadsteknisk forskning och inom ett flertal byggnadsorganisationer och materialproducerande industrier. Detta är sagt icke för att förringa betydelsen av de frågor, mot vilka motionärerna rikta uppmärksamheten, utan endast för att understryka att dessa utgöra led i ett ytterst mångsidigt problemkomplex, vars delar alla ha betydelse för byggnadskostnadsproblemet.

I detta sammanhang kan byggnadslånebyrån icke underlåta att framhålla, att motionärerna på ett par ställen antyda krav på byråns verksamhet, som under nu rådande förutsättningar icke synas rimliga. Det talas sålunda om att under vissa förutsättningar "byggnadslånebyrån får ökade möjligheter att ingripa, när företag hålla överpriser. Intill innevarande tidpunkt tycks byggnadslånebyrån emellertid i huvudsak endast lyckats begränsa byggmästarnas och tomtförsäljarnas vinster" (s. 12). "Såsom vi förut anfört kunna de centrala kreditgivande organen — byggnadslånebyrån och egnahemsstyrelsen — öva viss uppsikt över och påverkan på prisbildningen" (s. 14 f.). Flertalet byggnadsmaterial av vikt kom på ett tidigt stadium av priskontrollverksamheten under den allmänna priskontrollen, och priskontrollnämnden är det centrala organ som övat och övar uppsikt över och påverkan på prisbildningen på byggnadsmaterial. Byggnadslånebyrån kan vid den tekniska granskningen av byggnadsprojekten genom anvisningar och lånevillkor påverka konstruktioner och materialval i riktning mot bättre byggnadsekonomi, men ej direkt ingripa i prisbildningen på materialmarknaden, vilket ankommer på priskontrollnämnden. Byrån kan vidare genom byggnadskostnadsgranskningen hindra, att överpriser — i förhållande till marknadens gängse — få inverkan på den byggnadskostnadsnivå, som godtages vid behandlingen av låneärenden. Att granska å-priserna i varje byggnadsföretag, för vilket lån sökes, är praktiskt ogörligt. I fall, där lånesökanden hävdar högre byggnadskostnader än som motsvara de vid kostnadsgranskningen använda normerna och där som följd därav revision anordnas, godtagas givetvis icke kostnader för sökanden, som uppkommit genom att högre priser än marknadens gängse betalats. I nyligen fastställda föreskrifter rörande villkoren för byggnadsföretags jämställande i låneshänseende med kommun har kontroll från kommunalt organs sida över materialinköp föreskrivits. I vissa fall har byrån genom påtryckningar pressat uppenbart monopolistiskt bestämda kostnader för underentreprenader, och byrån är för närvarande i färd med att i samråd med priskontrollnämnden ordna en mera systematisk fortlöpande granskning av i första hand prissättningen för värme- och sanitär installation.

Sålänge den allmänna priskontrollen består, kan icke gärna krav ställas, att byrån skall fungera som ett speciellt priskontrollorgan för byggnadsmaterial, i synnerhet som flertalet byggnadsmaterial icke äro specifika för bostadsbygandet. Byrån är emellertid ingalunda främmande för den tanken, att, om den allmänna priskontrollen avvecklas men det statliga stödet åt bostadsbygandet fortbestår, det blir nödvändigt med en fortsatt uppsikt över prisbildningen på byggnadsmaterial för att undvika sådana risker, som inledningsvis antyddes. Det är även helt i linje med byråns strävanden, att byrån — såsom en fortsättning och utvidgning av den tekniska rådgivnings- och normsättnings-

verksamhet, som byrån under de senaste åren utövat — kan komma att i olika former medverka till att befordra standardisering och annan rationalisering inom materialproduktion och byggnadsverksamhet, varigenom byggnadskostnaderna kunna gynnsamt påverkas.

Motionärernas kritik beträffande förhållandena på byggnadsmarknaden riktar sig främst mot monopoliseringen i prisbildningen på byggnadsmaterial. Undersökningar av förekomsten av organiserad samverkan på byggnadsmaterialmarknaderna ha utförts av 1934 års byggnadsindustrisakkunniga (SOU 1938:10) och 1936 års näringsorganisationssakkunniga (SOU 1940:35), vilka ge vid handen, att — för att citera förstnämnda sakkunniga — ”i vårt land kartell- och trustbildningar ha en betydande utbredning bland leverantörer av byggnadsmaterial. Inom flera grenar av byggnadsämnesindustrin ha de tagit form av pris- eller försäljningskarteller, som genom sin reglerande inverkan på produktionen och marknaden kunna utöva ett monopolistiskt inflytande på prisbildningen” (a. a. s. 624).

Förekomsten av organiserad samverkan mellan producenter och leverantörer av byggnadsmaterial säger emellertid i och för sig ingenting om prisbildningens monopolistiska art. En översikt av prisutvecklingen på byggnadsmaterial, jämförd med den allmänna prisutvecklingen, kan ge en viss vägledning; mera bestämda omdömen kräva dock givetvis en närmare analys av kostnads- och räntabilitetsförhållanden. Av skäl, som torde framgå av det följande, är det lämpligt att låta översikten omspanna hela tiden från förra världskriget.

Ett huvudresultat av en granskning av byggnadsmaterialprisernas utveckling under senare decennier är, att det råder en i hög grad anmärkningsvärd skillnad i fråga om relativ prisutveckling för byggnadsmaterial mellan 1920-talet och 1930-talet. Under förra världskriget och de därpå följande inflationsåren fram till år 1920 stego byggnadsmaterialpriserna i huvudsak i takt med den allmänna partiprisnivån. Det sista inflationsåret drevs dock byggnadsmaterialprisindex upp i en nivå, som något översteg nivån för allmänt partiprisindex. Under den följande prisfallsperioden, 1920—1933, innefattande de båda deflationsperioderna i början av 1920- resp. 1930-talen och den mellanliggande uppsving- och högkonjunkturperioden med vikande pristendens, sjönko givetvis byggnadsmaterialpriserna, men under hela 1920-talet i anmärkningsvärt mycket svagare grad än den allmänna prisnivån, varför vid slutet av 1920-talet byggnadsmaterialen hade med nära 50 procent fördyrat relative varor i parti-handeln i allmänhet. Under 1930-talet skedde en förskjutning i motsatt riktning: byggnadsmaterialen stego i pris under prisstegringsperioden efter 1933, men betydligt svagare än den allmänna prisnivån; denna förskjutning mot relativt förbilligande av byggnadsmaterialen har accentuerats kraftigt under de senast förflutna krigsåren.

Det allmänna utvecklingsförloppet under den här betraktade perioden kan illustreras av följande tablå, som visar förhållandet mellan indextalen för byggnadsmaterial respektive samtliga varor (Silverstolpes index; bas 1913—1914):

Prisindex för byggnadsmaterial, om index för samtliga varor sättes = 100.

Utgångsläge: 1913/14		Utgångsläge: 1930
1920: 107	1933: 140	1933: 94
1925: 117	1939: 134	1939: 90
1930: 148	1942: 117	1942: 79

Stegringen i den relativa prisnivån för byggnadsmaterial under 1920-talet är så påfallande, att saken vore värd en närmare analys, som här ej kan komma i fråga. Den allmänna prisutvecklingen under 1920 präglades i hög grad av det internationella prisfallet på jordbruksprodukter och industriella råvaror, men det vill synas som om en fullständig förklaring ej kan sökas i någon sådan förskjutning av kostnadsstrukturen, som speciellt skulle ha drabbat byggnadsmaterialproduktionen med relativt höjda kostnader. Enligt de undersökningar över kostnadsutvecklingen inom olika industrigrupper, som redovisas av 1927 års arbetslöshetsutredning (SOU 1931:20, s. 159) steg under krigsåren och under 1920-talet produktionskostnaden per volymenhet inom jord- och stenindustrin, som inrymmer ett flertal av de viktigaste byggnadsmaterialindustrierna, väsentligt svagare än genomsnittet för samtliga industrigrupper (index-tal 1926 med 1913 som bas: 148 för jord- och stenindustrin, 170 för samtliga industrigrupper), under det att produktpriserna inom nämnda industrigrupp under samma period hade höjts betydligt starkare än genomsnittligt (index-tal 1926: 186 för jord- och stenindustri, 162 för samtliga industrigrupper). Man kan knappast undgå intrycket, att under 1920-talet byggnadsmaterialens prisutveckling hade starka monopolistiska inslag; den vid dåvarande tid livliga diskussionen om den "skyddade hemmamarknadsindustriens" speciella prisbildningsbetingelser kunde otvivelaktigt hämta exempel från byggnadsmaterialmarknaderna.

Man kan heller icke undgå intrycket, att prisutvecklingen för byggnadsmaterial under 1920-talet stod i direkt samband med byggnadsindustriens och särskilt bostadsbyggandets dåvarande villkor. Under en följd av år, 1916—1922, hade bostadsbyggandet legat på en mycket låg nivå; byggnadsverksamhetens produktionsapparat hade till stor del demolerats. Under 1920-talet steg bostadsbehovet mycket starkt. Byggnadsverksamheten gick i höjden, men under hela 1920-talet arbetade byggnadsindustrin under de paradoxala betingelserna att vara å ena sidan starkt expansiv, å andra sidan otillräcklig i fråga om kapacitet i förhållande till behovsutvecklingen. Den bestående bristen på bostäder medförde en fortskridande höjning av hyresnivån, trots sjunkande allmän pris- och levnadskostnadsnivå. Genom denna utveckling skapades förutsättningar för allt det oskick, som i så hög grad präglade byggnadsmarknaden under högkonjunktur-åren under senare delen av 1920-talet och som tog sig uttryck icke endast i prissättningen på byggnadsmaterial utan också i lönebildningen och tomtprishöjningen samt i den hetsigt spekulativa karaktären hos byggnadsföretagarverksamheten.

Under 1930-talet har utvecklingen varit en annan. Byggnadsverksamhetens produktionskapacitet har kunnat hålla takten med behovsutvecklingen, hyresnivån har varit i stort sett stabil. Såsom framgår av ovanstående tablå har byggnadsmaterialens relativa prisnivå sjunkit och låg 1939 10 procent och 1942 mer än 20 procent lägre än 1930, vilket tyder på fortgående rationalisering och i varje fall icke förstärkning av monopoltendenserna.

Beträffande speciellt utvecklingen under de senaste åren av byggnadsmaterialpriserna må här hänvisas till den framställning, som givits i förut nämnda betänkande SOU 1944:7 (s. 173 ff.). Den prispolitik, som tillämpats av pris-kontrollnämnden särskilt från hösten 1942 har otvivelaktigt inneburit, att i vissa fall tidigare bestående vinstmarginaler krympts och att möjligheterna att utnyttja en monopolställning reducerats.

I vilken grad monopolinslag förekom i prishöjningen på byggnadsmaterial

under åren omedelbart före kriget eller nu förekommer är omöjligt att angiva med ens blygsam grad av kvantitativ bestämdhet utan mycket ingående undersökningar. Härtill kommer att en jämförelse med alternativet fri konkurrens måste taga hänsyn till att detta innebär jämväl ändrade förutsättningar i produktionstekniska och transporttekniska hänseenden. I många fall torde en noggrann undersökning av förhållandena komma att sluta med samma obestämda omdöme, som 1936 års näringsorganisationssakkunniga (a. a. s. 105) fälde angående cementindustrin, den måhända fastast organiserade men samtidigt tekniskt mest välutvecklade byggnadsmaterialindustrin i landet: "De sakkunniga anse sig — — — icke kunna bestämt avgöra, i vad mån de svenska cementtillverkarna utnyttjat den monopolställning, som de inom vissa gränser intaga. Uppgifterna rörande företagens redovisade vinster och de starka skäl, som tala för antagandet, att de verkliga vinsterna varit väsentligt större, göra emellertid sannolikt, att monopolställningen i ej ringa utsträckning påverkat prissättningen. Detta behöver dock icke innebära, att priserna legat högre än de skulle ha gjort vid fri konkurrens, eftersom koncernen med sina anläggningar i olika delar av landet kunnat sänka transportkostnaderna och göra andra besparingar."

Enligt uppgift pågå inom priskontrollnämnden undersökningar rörande räntabiliteten inom olika branscher, varibland även byggnadsmaterialindustrier. Hittills föreliggande resultat anses icke tyda på att byggnadsmaterialindustrierna i allmänhet skulle rymma större förtjänstmarginaler eller visat förmånligare vinstutveckling än andra branscher. Det är dock enligt byråns mening i hög grad sannolikt, att man kan räkna med ännu bestående monopolinslag i betydande omfattning inom byggnadsmaterialindustrierna, som icke kunnat helt elimineras genom de senaste årens skärpta prispolitik. Å andra sidan finnas numera knappast skäl att förmoda, att monopolismen i prissättningen skulle på detta område ha nämnvärt större rum än inom näringslivet i allmänhet. Att på denna grund kräva en speciell behandling från priskontrollens sida av byggnadsmaterialindustrierna synes icke befogat.

Kvar står dock det inledningsvis berörda särskilda intresse ur allmän synpunkt av åtgärder, som kunna bidra till sänkning av byggnadskostnaderna. Byrån vill särskilt understryka angelägenheten av att priskontrollverksamheten under en följande period, då pristendenserna kunna vara fallande, blir utrustad med effektiva instrument för att snabbt genomföra prissänkningar på byggnadsmaterial — liksom på andra varor — när detta blir möjligt, och att därvid även utnyttjas sådana möjligheter till prissänkningar som kunna befinnas föreligga i och med förekomsten av monopolinslag i prisbildningen. Enligt byråns mening kan motionärernas krav till denna del tillgodoses genom ett fullföljande av de undersökningar, som pågå inom priskontrollnämnden, och av den prispolitik, som drivits sedan hösten 1942, varvid dock vid fallande prisnivå torde krävas att priskontrollverksamheten utrustas med nya medel.

Som ett medel att åstadkomma en av monopolbildningar opåverkad prissättning på byggnadsmaterial ange motionärerna offentligt stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrin. Det bör härvid påpekas, att redan nu byggnadsmaterial i betydande omfattning tillverkas och försäljas av företag, där enskilt vinstintresse är fränkopplat eller i vilkas intresse ligger att motarbeta monopolpriser. Statens skogsindustrier bedriva såväl tillverkning som försäljning av huvudsakligen sådana byggnadsmaterial och -delar, där trä utgör det huvudsakliga råmaterialet. Såväl monteringsfärdiga hus som även sågat och hyvlat virke kommer härvid i fråga. Kooperativa förbundet har sedan flera år

själv bedrivit eller i någon form övat inflytande på tillverkningen av träfiber-skivor och sanitetsporlin. Av sekundär, men därför icke ringa betydelse för byggnadsverksamheten är förbundets tillverkning av glödlampor, bilgummi, gengaskol med biprodukter o. s. v. Under 1930-talet byggde förbundet en cementfabrik vid Lanna bruk i Örebro län, men redan efter ett par år utarrenderades denna till Cementa, som numera driver densamma. Förutom egen tillverkning bedriver förbundet en ganska omfattande försäljning av byggnadsmaterial såväl till de egna företagen som även till allmänheten. HSB bedriver själv genom dotterföretag en betydande byggnadsmaterialproduktion. A.-B. Borohus tillverkar monteringsfärdiga byggnader vid ett flertal fabriker. Dels i anslutning till nämnda företag, dels självständigt bedrivs en omfattande tillverkning av byggnadssnickierier i form av skåp, dörrar och fönster. Vidare tillverkar HSB en speciell typ bärande träkonstruktioner. Företaget äger dessutom marmorbrott, där marmor för byggnadsändamål tillverkas både för egna byggnader och för försäljning. Slutligen kan nämnas, att i Svenska lantmännens riksförbunds regi organiserats materialköp och -distribution till förbundets medlemmar.

Den byggnadsmaterialtillverkning och -försäljning, som sker i regi av här nämnda företag, upptager väl icke någon mera väsentlig del av den totala byggnadsmaterialmarknaden. På vissa punkter av marknaden kan dock helt säkert ett prisreglerande inflytande övas, och såvitt byrån förstår böra möjligheter finnas att vidga dylik tillverkning och försäljning i antimonopolistiska företags regi, därest monopolistiska tendenser i fortsättningen skulle göra sig gällande. För den händelse därvid statens finansiella stöd skulle erfordras, torde frågan därom kunna tagas upp från fall till fall, när saken aktualiseras.

Motionärerna syfta slutligen till åtgärder, som äro ägnade att påskynda standardiseringsprocessen beträffande tillverkningen av byggnadsmaterial. För närvarande pågå arbeten att standardisera byggnadsmaterial och -delar i regi av byggnadsstandardiseringen, som åtnjuter statsanslag. En utförlig redogörelse härför har lämnats i förenämnda betänkande, SOU 1944: 7, s. 195 ff. Byrån kan i denna fråga begränsa sig till att understryka de önskemål, som där framställas, att större resurser ställas till standardiseringsarbetets förfogande, samt erinra om sitt härovan (s. 4) gjorda uttalande, att byrån är beredd att i former, som kunna visa sig lämpliga, medverka till att befordra standardiseringens genomförande.

Det ligger helt i linje med byråns arbetsuppgifter och intressen, att åtgärder, som kunna medverka till byggnadskostnadernas sänkning, bli vidtagna. Byrån är däremot tveksam om huruvida en särskild utredning av det slag, motionärerna föreslå, är den rätta vägen i nuvarande situation. Då fortlöpande undersökningar bedrivs inom priskontrollnämnden som underlag för priskontrollverksamheten, synes motionärernas syfte på ett mera ändamålsenligt sätt kunna befordras i formen av uppdrag och vidgade befogenheter åt priskontrollnämnden.

I handläggningen av detta ärende ha deltagit byråns samtliga ledamöter med undantag av herr Isaesson.

Stockholm den 31 mars 1944.

Statens byggnadslånebyrå
ALF JOHANSSON

/Olof Åkesson

KUNGL. MAJ:TS OCH RIKETS
KOMMERSKOLLEGIUM

INDUSTRIBYRÅN

Kollegium erinrar om utredningar, som hithörande frågor redan varit underkastade. Huru vanskligt det är att med statsåtgärder ingripa reglerande på detta område, bestyrkes exempelvis av byggnadsindustrisakkunnigas år 1938 avgivna betänkande (SOU 1938:10), vari beträffande materialkostnaderna särskilt betonades, att ett nedbringande av dessa icke kunde ske utan allvarliga ingrepp i det ekonomiska livet och icke borde tillgripas annat än i speciella fall och under särskilda förhållanden. Även de monopolistiska tendenserna inom byggnadsindustrin — både de på arbetsgivar- och de på arbetarsidan — ägnades en ingående behandling i detta betänkande. Vad arbetsgivarna beträffar framhöllo de sakkunniga, att även om principiellt sett ingen erinran kunde framställas mot en sådan tendens till samverkan, samhället dock med uppmärksamhet borde aktge på prisutvecklingen för att kunna förebygga monopolistiska prisförhöjningar. En liknande mera allmän utredning rörande organisationsväsendet inom näringslivet framlades år 1940 av näringsorganisationssakkunniga (SOU 1940:35). Av deras uttalanden att döma synes pris- och konkurrenspolitiken hava varit moderat. Utöver de åtgärder, som redan med 1925 års trustlagstiftning stode till buds, ifrågasattes dock vissa andra, däribland inordnandet i ett centralt ämbetsverk, närmast Kommerskollegium, av en ny kontrollinstitution till förebyggande av monopolistiska missbruk. I en senare utredning av 1940 års byggnadskostnads-sakkunniga (SOU 1941:4) påtalades bland annat de höga tomtpriserna och påvisades vilket stort reglerande inflytande stat och kommun i sin egenskap av markägare kunde utöva på denna för bostadsbyggnadsproblemet högst viktiga angelägenhet. Slutligen erinrar Kollegium om det av byråchefen Alf Johansson i februari månad innevarande år avgivna betänkandet angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd (SOU 1944:7) vari (sid. 204) närmare utvecklas möjligheterna att kunna sänka byggnadskostnaderna något mer än 10 procent för att den nuvarande generella byggnadskostnadssubventionen skulle kunna avvecklas. Utredningsmannen antyder även (sid. 123) att vissa problem ännu icke hunnit färdigbehandlas såsom särskilt en teknisk utredning om betydelsen ur kostnadssynpunkt av vissa nyare byggnadstekniska metoder samt en jämförande undersökning om byggnadskostnadernas lokala variationer, vilka utredningar dock avses bli utförda såsom led i byggnadslänebyråns fortlöpande utredningsverksamhet. Vidare antydes att frågan om prispbildningen på de viktigare byggnadsmaterialen för närvarande vore föremål för undersökning inom priskontrollnämnden.

Till belysning av byggnadskostnaderna pläga återopas de av Socialstyrelsen beräknade kostnaderna för uppförande av ett hyreshus i Stockholm. Enligt denna beräkning utgjorde stegringen av indextalet för den totala byggnadskostnaden under femårsperioden 1939—1943 39,2 procent. Motsvarande stegring för löner uppgick till 11,3 procent och för material till 62,6 procent. En annan prisjämn-

förelse kan hämtas ur Svenska Handelsbankens "Index". För materialkostnaderna anges där följande siffror:

	Totalt	Tegel	Cement	Byggnadsjärn	Trä	Övriga ¹
1938 december	100	100	100	100	100	100
1939 juni	105	102	100	112	115	100
1943 juni	172	150	139	192	185	168
september	173	153	139	192	185	168
december	173	153	139	192	185	168

Medan under krigsåren enligt Socialstyrelsens beräkningar lönerna stegrats med 11,3 procent är motsvarande siffra för byggnadsmaterial 62,6 procent. Det är klart, att sistnämnda siffra förtjänar största uppmärksamhet. Med tanke på rådande bränslebrist och transportsvårigheter samt övriga av kriget framkallade knapphetsfenomen torde det emellertid vara berättigat hysa förhoppningar att en utjämning efter inträdande fred så småningom skall äga rum. En sträng statlig kontroll på detta område utövas genom priskontrollnämnden. I den mån denna kontroll framdeles vid en återgång till mera normala förhållanden upphör, skärpes naturligtvis behoven av en övervakning av priserna. Mot framträdande monopolistiska missbruk lämnar emellertid redan 1925 års lagstiftning möjligheter till erforderliga statliga ingrepp.

Erinras må också, att den nyligen inrättade statens kommitté för byggnadsforskning tagit som sin uppgift att undersöka produktionsmetodernas utveckling ej endast ur teknisk utan även ur ekonomisk synpunkt. Kommittén läser därvid få anledning ägna uppmärksamhet åt prispbildningen på området. Den viktiga frågan om ökad standardisering av byggnadsmaterial har på senaste tiden tack vare ett lämnat statsunderstöd kunnat tagas upp till behandling. Av det i detta avseende påbörjade arbetet har rätt vittutseende resultat ställts i utsikt.

Att staten skulle i prissänkningssyfte direkt engagera sig i produktionen av byggnadsmaterial anser Kollegium vara ett alltför vanskligt företag för att kunna tillrådas annat än i enstaka undantagsfall, såsom när det gäller framställning av något nytt material, som behöver stöd innan det hunnit slå igenom. Mot den i motionen framförda tanken på en centraliserad statlig upphandling av byggnadsmaterial har med rätta från handelskamarhåll erinrats att de nuvarande leverantörernas funktioner ej inskränka sig endast till avslutande utav avtal utan framförallt bestå i distributionsverksamhet och lagerhållning.

Kollegium är alltså av den uppfattningen att den kontroll, som för närvarande utövas över förefintliga monopolistiska sammanslutningar inom byggnadsämnesindustrien, i stort sett kan sägas vara tillfyllest och att de åtgärder, som i motionen i övrigt föreslagits för att sänka priserna på byggnadsmaterial, knappast torde vara praktiskt realiserbara och i varje fall ej påkalla statligt stöd. I detta sammanhang anser sig Kollegium hava anledning understryka de vanskligheter, med vilka en offentlig subventionspolitik på bostadsproduktionens område måste vara förenad. Då det gäller att finna en lösning av dessa samhälleligt sett och även ur sysselsättningssynpunkt så vittutseende problem får väl lösningen främst sökas på andra vägar, såsom genom en utjämning av den nu till sommarhalvåret koncentrerade byggnadsverksamheten över hela året, ett ökat beaktande av de i all synnerhet för materialkostnaderna grundläggande forskningsfrågorna samt sist

¹ Kalk, färg, papp, glas, linoleum (fr. o. m. sept. 1942 ersatt med parkett), plåt, rörledningar, elektriska ledningar, fiberplattor.

men icke minst ett skärpt uppmärksammande av den stora betydelse, som statliga och kommunala myndigheters handläggning av stadsplanerings- och tomtfrågorna ha för en rationellt bedriven byggnadsverksamhet.

Med åberopande också av de synpunkter, som från de av Kollegium hörda näringsorganisationerna lagts på frågan, får Kommerskollegium avstyrka den remitterade motionen.

STIG SAHLIN

KNUT A. WICKMAN

Aug. Borgström

Bil. 3.

STOCKHOLMS HANDELSKAMMARE

Till Kungl. Kommerskollegium.

Motionärerna utgå ifrån, att en tillräcklig bostadsproduktion efter ett freds-
slut icke kan upprätthållas utan ett omfattande stöd från det allmänna. Under
sådana förhållanden måste det vara för statsmakterna angeläget — framhålles i
motionen — att anvisade medel komma till användning på effektivaste sätt. Enligt
motionärernas mening förekomme monopolprisbildning på byggnadsmateriel i så
stor utsträckning, att särskilda åtgärder däremot vore motiverade. Då genom konkurrens från s. k. allmännyttiga företag prisbildningen på dylik materiel skulle kunna påverkas, syntes en lämplig åtgärd vara, att staten genom kapitalanskaffning eller eljest stödde sådana företags verksamhet. Härigenom skulle jämväl standardiseringsprocessen beträffande tillverkningen av byggnadsmateriel kunna påskyndas.

I fråga om utvecklingen på bostadsbyggnadsmarknaden efter kriget torde man, liksom motionärerna, få räkna med att staten genom lämpliga åtgärder söker stimulera bostadsproduktionen. Det torde däremot för dagen icke kunna med visshet förutsägas, vare sig hur vittgående dessa stödåtgärder behöva bli eller i vilken omfattning en bostadsproduktion skulle kunna med bibehållet hyresläge upprätthållas utan stimulans. Av det av byråchefen i Socialstyrelsen Alf Johansson i dagarna avgivna betänkandet angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd framgår emellertid, att även vid i stort sett oförändrat hyres- och ränteläge i varje fall det nuvarande generella subventions-systemet skulle kunna avvecklas, därest byggnadskostnaderna sänktes något mer än 10 %. Förutsättningar för en sådan sänkning anses jämväl förefinnas. Man torde sålunda kunna bedöma utvecklingen mera gynnsamt än motionärerna. Under alla omständigheter lär det statliga stöd i form av tertiärlåneverksamhet, varmed man även framdeles har att räkna, icke i och för sig påkalla de allvarliga ingrepp i näringslivet, som motionärerna ifrågasatt.

Motionärerna synas i sin kritik av kartellbildningar och prisavtal helt ha förbisett, att dylik samverkan mellan olika led inom näringslivet i och för sig är fullt berättigad och ägnad att medföra för konsumenterna gynnsamma resultat.

Genom en förnuftigt organiserad marknadsreglerande samverkan uppnås en rationaliserad och specialiserad produktion och förenklad distribution, varigenom den färdiga varan kan förbilligas. Givetvis är sådan samverkan — vilket underströks av statsrådet och chefen för handelsdepartementet i yttrande till statsrådsprotokollet vid tillkallande av 1936 års näringsorganisationssakkunniga — till förmån för folkhushållet endast under den förutsättningen, att de minskade omkostnaderna leda till lägre priser för konsumenterna, så att deras köpkraft kan utnyttjas för ökad efterfrågan. En samverkan, som i stället medför monopolistisk pris- och produktionspolitik, innebär däremot minskade försörjningsmöjligheter för landets befolkning.

Motionärerna hävda uppenbarligen, att den inom byggnadsämnesindustrin befintliga samverkan medfört en skadlig monopolprisbildning, som fördyrat byggnadskostnaderna, och ha med talrika konkreta exempel velat påvisa *dels* de betydande prisstegringar på byggnadsmateriel som till följd därav förmenats ha ägt rum sedan krigsutbrottet, *dels också* hur prisbildningen överhuvud taget påverkats av de monopolistiska sammanslutningarna på detta område.

Vad först gäller den under kriget inträdda prisstegringen på byggnadsmateriel, får Handelskammaren hänvisa till tidigare utredningar angående byggnadskostnaderna och särskilt till den här förut omnämnda, av byråchefen Johansson senast företagna undersökningen. Av den sistnämndes betänkande framgår, att av byggnadskostnaderna, varmed avses byggherrens självkostnader med avdrag av utgifter för tomten, före kriget omkring 50 % belöpte på materialkostnader, omkring 40 % på arbetslöner på arbetsplatsen samt återstående 10 % på övriga kostnader (administration, arbetsledning, kapitalkostnader). Till följd av den olikformiga prisutvecklingen under kriget har materialkostnadernas andel stigit och utgör för närvarande 55—60 %, medan arbetslönernas andel sjunkit till något över 30 %. Totala byggnadskostnadsstegringen sedan krigets början utgör för ett ordinärt bostadshus i Stockholm omkring 35 %, och denna stegring fördelar sig med omkring 75 % på materialkostnaderna och omkring 16 % på arbetslönerna. Den sålunda inträdda prisstegringen på byggnadsmaterial har emellertid huvudsakligen berott på förhållanden, varöver materialproducenterna icke kunnat råda. I byråchefen Johanssons betänkande påvisas sålunda, att av totala materialprisstegringen icke mindre än 40 % hänföra sig till ökade bränslekostnader, 20 % till ökade transport- och fraktkostnader — vilka i sin tur påverkats av de höjda bränslepriserna — samt 21 % till ökade trävarupriser. Då till höjningen såväl av de ovan nämnda som övriga poster i väsentlig grad bidragit däri ingående stegrade arbetslöner, torde redan nu kunna fastställas, att någon monopolprisbildning icke kunnat i märklig mån bidra till den under kriget inträdda byggnadskostnadsökningen. Om — såsom motionärerna hävda — sådan monopolprisbildning överhuvud påverkat kostnadsnivån, måste alltså denna inverkan ha förfunnits redan före stormaktskrigets utbrott.

För att bilda sig en uppfattning om i vad mån fog finnes för motionärernas uppgifter angående kartellsammanslutningarnas betydelse för prissättningen på olika byggnadsmaterialer, har Handelskammaren beträffande ett vart av de mest betydelsefulla materialerna sökt först fastställa dess andel i de totala materialkostnaderna samt därefter utreda, huruvida monopolprisbildning förekommit. Med hänsyn till att de under kriget inträdda prisökningarna på material kunna förväntas till väsentlig del återgå efter ett fredsslut, varvid den tidigare rådande relationen mellan materialkostnader och arbetslöner i stort sett kommer att återställas, har Handelskammaren vid sin undersökning utgått från förhållandena

före kriget och som underlag härför valt det hyreshus på Hammarbyhöjden, vars utgiftsposter lagts till grund för Socialstyrelsens byggnadskostnadsindex. Då resultatet av denna undersökning här nedan redovisas, beröras emellertid samtidigt för fullständighetens skull även orsakerna till de under kriget inträffade prisstegringarna.

Kostnaderna för *trévaror* och *snickerier* motsvara respektive ca 11 % och ca 7 % av totala materialkostnaden i den undersökta fastigheten. Prisstegringen på dessa materialier har under krisen varit anmärkningsvärt hög. Orsakerna härtill torde emellertid ha varit — förutom de starkt ökade transportkostnaderna — att rotvärdet på skogen stigit väsentligt, bl. a. genom statens egen medverkan vid kronskogsauktioner, samt att arbetslönerna i skogen betydligt höjts. Däremot torde, vilket även motionärerna vitsordat, ingen monopolprusbildning ha förekommit beträffande dessa poster, enär branschen icke är monopolistiskt organiserad. Konkurrenten har varit och är alltjämt hård, och de av priskontrollnämnden fastställda normalpriserna torde för närvarande underskridas. I fråga om snickerier utesluter det betydande antalet snickerifabriker med växlande kvalitativ och kvantitativ kapacitet sådan samverkan, som motionärerna befarat.

Kostnaderna för *cement* ingå med ca 3 % i de totala kostnaderna. Prisstegringen har på detta material i Stockholm varit ca 55 %, medan motionärerna uppgivit en total stegring av 66 %. Denna merkostnad har så gott som helt berott på det kraftigt höjda bränslepriset, men även de ökade transportkostnaderna ha inverkat. Sistnämnda kostnader utgöra för övrigt en väsentlig del, för närvarande en tredjedel, av cementpriset på förbrukningsplatsen.

På grund av den svenska cementindustriens starka försäljningsorganisation ha motionärerna ägnat denna näring en ingående granskning och framhålla, att cementpriset visserligen sänkts med 30 % från år 1926 till år 1938 men att av genomsnittsräntabiliteten framginge, att monolet påverkat prusbildningen och att prissänkningarna icke gått så långt, som varit möjligt.

Enligt Handelskammarens uppfattning utgör cementindustrien ett lämpligt exempel på hur en väl organiserad och ledd kartellbildning kan genom fortgående rationalisering av tillverkning och distribution icke endast nå kvalitetsförbättringar utan även väsentligt prisbilligare produkter. Den svenska cementindustrien har kunnat hålla cementpriset på låg nivå, varigenom ökad användning av cement för byggnadsändamål möjliggjorts. Cementpriset vid krigsutbrottet var således, bortsett från penningvärdets fall, blott 18 % högre än år 1913. Samtidigt var kvaliteten i hög grad förbättrad. Erinras må jämväl, att cementindustrien under kriget understundom uttagit priser, som varit lägre än de av priskontrollnämnden fastställda. Slutligen må framhållas, att en större cementfabrik står utanför försäljningsorganisationen samt att, om monopolprusbildning verkligen förekomme, även Kooperativa förbundet genom sin cementfabrik i Lanna borde kunna i viss mån påverka priserna. Sistnämnda fabrik är emellertid med kort uppsägningstid sedan flera år tillbaka utarrenderad till Cementa.

Posten *tegel* utgör ca 2½ % av totalkostnaderna. (Teglets ringa andel beror på att det undersökta huset till största delen var murat med gasbetong. I rena tegelhus torde andelen uppgå till ca 8 %.) Trots de ökade bränslekostnaderna ha priserna på tegel under kriget icke stigit i samma grad som på byggnadsmaterialierna i genomsnitt. Motionärerna framhålla, att inom detta avsnitt av produktionen finnas vissa kartellbildningar, vilka dock icke anses tillräckligt starka att påverka prusbildningen. Det är viktigt, att viss gemensam prissättning förekommer samt att gemensamma försäljningsbolag finnas. Härigenom har emellertid

uppnåtts en rationell och prisbillig distribution samt en jämnare prissättning. Tidigare fluktuerade tegelpriset starkt med årstiderna samt med tillgång och efterfrågan. Någon skadlig monopolprissättning förekommer emellertid icke, då alltså ett flertal utomstående tegelbruk finnas.

Motionärerna ha hävdad, att tegelindustrin vore i högsta grad i behov av rationalisering, och att genom sådana åtgärder den färdiga produkten skulle kunna förbilligas. Handelskammaren får i detta avseende hänvisa till byråchefen Johanssons betänkande, vari bl. a. utredas möjligheterna att genom ökad standardisering ernå lägre kostnader. Beträffande tegelindustrin framhåller utredningsmannen, att "tillverkningen av murtegel redan nu bedrivs på ett så rationellt sätt, att kostnaderna för själva teglet icke torde kunna nedbringas genom några standardiseringsåtgärder".

Gasbetong ingår i totalkostnaden med ca 5 ½ %. Prisstegringen under kriget har varit lägre än på tegel beroende på mindre bränsleåtgång. Inom branschen råder fri konkurrens icke endast mellan olika företag utan även mellan olika slag av lättbetong.

Bruk och material för bruk ingå med ca 4 % i kostnaderna. Den under kriget inträdda prisstegringen härå har berott på de förhöjda bränsle- och transportkostnaderna och har — vilket även bekräftats av 1940 års byggnadskostnads-sakkunniga — knappast till fullo motsvarat höjningen i dessa kostnader. Tidigare har mellan kalkbruken förefunnits ett visst samarbete och sådant finnes alltså mellan vissa bruk. På grund av de skiftande betingelserna för driften och kvalitetsskillnaderna vid kalkbruken i olika delar av landet har någon enhetlig prissättning icke kunnat upprätthållas. Det begränsade samarbete, som förekommit och alltså förekommer, har medfört fördelar ur distributionssynpunkt. För övrigt må anmärkas, att den av HSB år 1928 i Stockholm startade murbruksfabriken synbarligen icke visat sig räntabel vid gällande prisläge och inom kort kommer att nedläggas sin verksamhet.

Armeringsjärn och järnbalkar ingå i totalkostnaden med ca 5 ½ % och *järntrådduk, spik, skruv och beslag m. m.* med sammanlagt omkring 4 %. Prisstegringen på dessa varor under kriget har varit avsevärd, beroende på ökade bränsle- och fraktkostnader men även på höjda importpriser. Framför allt armeringsjärn och balkar importeras nämligen i stor utsträckning, och prissättningen här i landet är även i normala tider beroende av den utländska prisnoteringen. Beträffande övriga här nämnda materialier ha prisöverenskommelser och marknadsindelningsavtal i viss utsträckning träffats. Någon anledning antaga, att prisstegringarna påverkats härav föreligger emellertid icke, helst som priskontrollnämnden underkastat kalkylerna noggrann granskning. Under normala tider förekommer viss export av dessa varor, varför exportmarknadspriset återverkar på den inhemska prissättningen. Såvitt kunnat utrönas har — möjligen med ett undantag — skadlig monopolprissättning på detta område icke upprätthållits.

Vad beträffar den av motionärerna kritiserade fasta prissättningen inom detaljhandeln med järnvaror må framhållas, att med hänsyn till det stora antal artiklar det här gäller dylik prissättning torde vara nödvändig. Ett sådant samarbete vid fastställande av utförsäljningspriser är icke något för järnhandeln enastående utan förekommer även inom andra branscher med rikhaltigt varusortiment. Vad angår förhållandena i övrigt inom järnhandeln torde böra erinras dels om att ett icke ringa antal järnhandlare stå utanför järnhandelsföreningarna, dels också att järnhandeln icke har någon absolut monopolställning i fråga om distributionen av dessa och andra därmed jämförbara varor.

Ett spørsmål, som i förevarande sammanhang särskilt bör beaktas, men vilket motionärerna däremot icke berört, är huruvida vägen över järnhandeln utgör den mest rationella och billigaste formen för distribution av vissa tyngre standardiserade byggnadsmaterialier. En besparing skulle troligen kunna vinnas genom en omläggning av varuvägarna. Denna och liknande distributionsfrågor torde emellertid komma att upptagas av statens kommitté för byggnadsforskning, som kommer att behandla frågan om material och materialtillförsel vid sin forskning i produktionsteknik.

Posten *gas-, vatten- och värmeinstallation* är betydande och ingår med ca 24 % av totalkostnaden. I denna post ingå bl. a. rör, radiatorer, värmepannor och sanitetsporslin. Vad först gäller rören, som särskilt omnämnts i motionen, är tillverkningen av smidda rör inom landet icke tillräcklig för behovet, varför import framför allt från Tyskland i stor utsträckning måste äga rum. Tack vare 1940 års handelsavtal med Tyskland har importpriset på dessa rör under kriget kunnat hållas betydligt under tillverkningspriset här i riket. Detta har föranlett en pris-clearing mellan svenska och tyska rör. Av gjutna rör fanns här tidigare så gott som ingen tillverkning. Genom importsvårigheterna ha gjuterierna måst upptaga produktion även av gjutna rör och rördelar. Då i allt större utsträckning inhemskt tackjärn måst användas vid tillverkningen, har en betydande prisstegring ägt rum. Det tackjärn, som därvid ställt sig dyrast, har enligt uppgift varit det, som måst inköpas från statens eget järnverk i Luleå. Priserna på de svenska rören ha med anledning härav blivit mer än 100 % dyrare än de importerade, varför även här en pris-clearing måst äga rum. Denna har skett under medverkan av priskontrollnämnden, som för övrigt ingående granskat all prissättning på rör. Någon fördyrande monopolprissättning har under kriget icke tillämpats. Även under normala tider torde sådan förhindras genom beroendet av importpriserna.

För radiatorer och värmepannor gälla visserligen konventioner, men därjämte finnas fristående företag, vilka påverka prisbildningen. Dessutom förekommer viss import. Beträffande värmepannor utgör konkurrensen mellan gjutna pannor och plåtpannor ytterligare stimulans till lägre prissättning.

Vad därefter gäller sanitets- och installationsfirmorna, vilkas prissättning kritiserats i motionen, torde det vara riktigt, att vissa lokala ringbildningar förekommit inom denna bransch bl. a. i Stockholm och att monopolistisk prisbildning upprätthållits. Sammanslutningen i Stockholm torde emellertid numera vara upplöst och har för övrigt aldrig omfattat alla företagare inom yrket. För närvarande råder här mycket hård och pristryckande konkurrens. Som allmän regel torde i fråga om sammanslutningar av denna art gälla, att de visa föga livskraft.

Kostnaderna för *parkett* uppgå till ca 2 % av sammanlagda materialkostnaderna. Med anledning av motionärernas uppgifter beträffande AB Svensk Golvindustri må framhållas, att, enligt vad för Handelskammaren uppgivits, bildandet av nämnda företag medfört en väsentligt rationaliserad och på grund därav förbilligad distribution. Företagets andel i landets parketttillverkning lär uppgå till omkring 40 % och omfattar således långt ifrån all parketttillverkning. Den påtalade kraftiga prisstegringen torde icke vara föranledd av sammanslagningen utan lär bero på bl. a. att kostnaderna för ekvirke, vilket virke tidigare importerats främst från Polen, stigit med omkring 300 %.

Av övriga mer betydelsefulla materialier ha *mellanväggspaltor* utgjort ca 2 % av totalkostnaden, *inredning* (kylskåp, gasspisar, badrumsskåp m. m.) ca 7 %, *asbetscement* ca 1 % samt material för *bergsprängning* ca 1½ %, för *invändiga stenarbeten* ca 5 %, för *smidesarbeten* ca 2 %, för *elektrisk installation* ca 3½ %,

för plåtslageriarbeten ca 2 % , för målningsarbeten ca 1 ½ % , och för glasmästeriarbeten ca 1 % . Såvitt Handelskammaren kunnat utröna, förekommer beträffande de i nämnda poster ingående materialierna icke någon sådan monopolprisbildning, som verkat oskäligt fördyrande på byggnadskostnaderna.

Innan Handelskammaren går att på grundval av den här redovisade undersökningen taga ställning till motionärernas uppgifter angående förekomsten av monopolprisbildning inom byggnadsämnesindustrin må nämnas, att dessa uppgifter synas i viss mån godtagas av byråchefen Johansson. I sitt betänkande angående bostadsproduktionens förutsättningar framhåller nämligen denne, att stora delar av byggnadsmaterialmarknaden behärskas av karteller samt att priskontrollnämnden visserligen genom sin verksamhet ernått en krympning av vissa vinstmarginaler, men att det fortfarande torde förefinnas betydande monopolvinster inom stora delar av denna industri.

Emellertid har Handelskammaren varken i betänkandet eller i de omfattande utredningar, som tidigare verkställts beträffande byggnadskostnaderna, kunnat finna något belägg för detta påstående. Icke heller synes något stöd för motionärernas uppgifter kunna hämtas i det omfattande betänkande angående organiserad samverkan inom svenskt näringsliv, som år 1940 avgavs av 1936 års näringsorganisationssakkunniga. Visserligen framgår av den här lämnade schematiska översikten, att gemensamma försäljnings- och prisavtal förekomma såväl inom produktion som distribution av byggnadsmaterial. Detta är dock icke något för denna bransch betecknande utan förekommer inom snart sagt alla grenar av det moderna näringslivet. Redogörelsen torde därjämte visa, att motionärernas uppgifter om denna samverkans prishöjande inverkan på byggnadskostnaderna i stort sett äro ogrundade. Kartellsammanslutningarna ha i åtskilliga fall genom rationaliseringar lett till prissänkningar; i andra fall har prisutjämning kunnat genomföras mellan dyrare inhemska och billigare importerade, men under kriget svåråtkomliga produkter. I stor utsträckning har den inhemska prisnivån visat sig vara beroende av priserna på den utländska marknaden. Prisfluktuationerna på exempelvis järn och trävaror ha i främsta rummet berott på utvecklingen på världsmarknaden, som genom den svenska exporten påverkat jämväl prisbildningen på hemmamarknaden. Beträffande trävaror har dessutom staten som skogsägare inflytande på prisbildningen. Förekomsten av sammanslutningar har vidare motverkat för näringslivet skadliga prisfluktuationer. Under den livliga byggnadsverksamheten i slutet av 1930-talet verkade sålunda sammanslutningarna återhållande på pristegringstendenserna. De förhållandevis goda vinster, som då uppkommo och gentemot vilka motionärerna vänt sig, orsakades — såsom ock bekräftats av 1940 års byggnadskostnadssakkunniga — av ökad avsättning i betydligt högre grad än genom stegrade priser.

I detta sammanhang må jämväl understrykas den utomordentliga betydelsen av den konkurrens, som förekommer mellan byggnadsmaterialierna inbördes. Denna konkurrens påverkas icke av eventuella karteller inom de olika branscherna. Det har alltid varit och kommer allt fortfarande att vara ett intresse för exempelvis cementindustrin att betonghus kunna uppföras billigare än tegelhus, och för tegelindustrin att teglet kan framgångsrikt tävla med betong. Mellan olika sorter av lättbetong, å ena, samt tegel, å andra sidan, liksom mellan tegel, å ena, samt trä, å andra sidan, råder ständig kamp. Denna konkurrens mellan olika materialier utgör ett kraftigt incitament till strävan efter bättre kvalitet, ökad rationalisering och sänkta priser.

Överhuvud taget har Handelskammaren icke blivit övertygad om att den

organiserade samverkan på detta område medfört några skadliga verkningar eller drivits längre än inom andra delar av näringslivet. Några särskilda åtgärder mot monopolprusbildning på byggnadsmateriel synas Handelskammaren under sådana förhållanden icke behöfliga.

Ett stöd för denna Handelskammarens ståndpunkt utgör det förhållandet, att kooperativt organiserade företag i varje fall i Stockholm icke torde ha lyckats bygga bostäder till lägre kostnader än enskilda företagare, trots att de för sin verksamhet anlitat Fackföreningarnas Byggnadsproduktion, som själv kontrollerar underentreprenörer för sanitets- och rörinstallation, elektrisk installation, bleek- och plåtslageriarbeten, målningsarbeten och glasmästeriarbeten m. m.

Beträffande det av motionärerna föreslagna korrektivet mot monopolprusbildning — statligt stöd åt allmännyttiga företag — må framhållas, att en på sådant sätt utformad stödverksamhet skulle innebära ett utomordentligt farligt avsteg från hittills i svenskt näringsliv tillämpade principer och säkerligen icke leda till avsett mål. Erfarenheten har nämligen å ena sidan visat, att monopolistiska sammanslutningar, som närmast syfta att upprätthålla en fixerad prisnivå i längden icke kunna motstå nya företag, som växa fram ur den fria konkurrensen. Några särskilda stödåtgärder till dylika företag äro följaktligen icke erforderliga. Å andra sidan äro subventioner till företag, som dem förutan icke kunna upptaga kampen med andra, icke berättigade. Sådana åtgärder äro dessutom i hög grad ägnade att borttaga den stimulans att rationalisera produktionen och förbilliga varan, som följer med en fri konkurrens, och komma därför i längden att motverka de syften, som motionärerna önska förverkliga.

Handelskammaren kan icke finna något rimligt skäl, varför kooperativt organiserade företag skulle anses mera "allmännyttiga" än andra företagsformer och vara särskilt förtjänta av stöd. Redan då detta slagord, "allmännyttiga företag", första gången skapades i samband med ifrågasatt stöd åt bostadsproduktionen, riktades invändningar däremot, vilka Handelskammaren får understrika. Enligt Handelskammarens mening är varje företag, som genom rationell och affärsmässig drift strävar efter att till konsumenternas förfogande ställa så goda varor som möjligt för lägsta möjliga pris, allmännyttigt i den mening, vari begreppet i detta sammanhang bör uppfattas. Kampen mellan de olika företagsformerna har haft stor betydelse för vårt näringslivs utveckling, och de insatser Kooperationen gjort inom olika grenar därav må vitsordas. Denna kamp har emellertid hittills förts på likställighetens grund och efter affärsmässiga regler. Ett övergivande av dessa tidigare tillämpade regler, under vilkas hägn de kooperativa företagsformerna kunnat skapa sin ställning, skulle även för det begränsade område det här gäller medföra allvarliga konsekvenser.

Handelskammaren delar emellertid till fullo motionärernas uppfattning angående vikten av billigare bostadsproduktion. Andra vägar än de ovan berörda böra dock härför väljas. I byråchefen Johanssons här ofta citerade betänkande anvisas möjligheterna att nå vissa resultat i avsedd riktning genom en fortgående rationalisering och standardisering av produktionen. Redan nu bedrivs inom byggnadslånebyrån, standardiseringskommissionen och statens kommitté för byggnadsforskning sådan verksamhet, varför Handelskammaren förordar, att ytterligare anslag och arbetskrafter ställas till förfogande härför. Den redan påbörjade säsongutjämningen har under de senaste åren medfört vissa besparingar — dock givetvis icke, som motionärerna förmenat, genom att materialproducenterna kunnat tillverka på lager. Under beaktande av de merkostnader, som för närvarande torde vara förknippade med bygge vintertid — enligt uppgift 6 ½ % — synas dessa strävande

den böra intensifieras; i den mån säsongerna förlängas, torde sänkning böra ifrågakomma av byggnadsindustriens höga arbetslöner. Även om dessa i viss mån anpassats efter en beräknad säsongarbetslöshet, torde det dock icke kunna bestridas, att lönenivån inom denna bransch på grund av de mycket starka arbetarorganisationerna kunnat hållas högre än inom de flesta andra fack. I samband med lönekostnaderna synas jämväl böra beaktas de hinder för införande av nya rationella arbetsmetoder, som ackordslönesystemet alltjämt innebär — om än icke i lika hög grad som tidigare. Ytterligare torde kunna övervägas, om icke den långt drivna specialiseringen för vissa byggnadsarbetargrupper verkar fördyrande. Slutligen lära besparingar kunna göras genom sänkningar av tomtpriserna, då kommun eller staten står som markägare.

Samtliga här berörda problem ha under de senaste åren vid upprepade tillfällen varit föremål för utredning. De resultat, som därvid redovisats, torde kunna läggas till grund för fortsatta strävanden att förbilliga byggnadskostnaderna.

Med hänsyn till fraktkostnadernas stora betydelse för byggnadskostnadsläget får Handelskammaren slutligen fästa uppmärksamheten vid dels angelägenheten av att Statens Järnvägars taxor för här ifrågavarande materiel hållas vid lägsta möjliga nivå, dels också de pågående taxemonopolistiska strävandena inom den yrkesmässiga lastbilstrafiken. Därest den nu aktuella helcentraliseringen av denna trafik genomföres, kan detta nämligen befaras försvåra en naturlig och snabb anpassning av frakterna efter en blivande lägre prisnivå.

Då sålunda enligt Handelskammarens mening något behov av en förnyad utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna icke föreligger, får Handelskammaren avstyrka den remitterade motionen.

Stockholm den 21 mars 1944.

För Stockholms Handelskammare:

HARALD NORDENSON

/ Gösta B. Larsson

Bil. 4.

SKANES HANDELSKAMMARE

Till Kungl. Kommerskollegium.

Handelskammaren anser i likhet med motionärerna att frågan om bostadsproduktionens upprätthållande måste under de närmaste åren efter ett fredsslut utgöra ett av de centrala problemen för landets ekonomiska politik och att målet för denna politik måste vara att nedbringa den nuvarande bostadsbristen. Denna torde emellertid icke vara fullt så stor som motionärerna göra gällande. Medan motionärerna uppskatta den aktuella bostadsbristen till 60,000 à 80,000 lägenheter, beräknas densamma i en nyligen framlagd officiell utredning uppgå till 45,000 à 50,000 lägenheter.

Om Handelskammaren sålunda i nu angivna hänseenden är i det väsentliga ense med motionärerna, kan Handelskammaren icke instämma i de av dem anförda synpunkterna å byggnadskostnadsproblemet, vilka synas Handelskammaren i väsentliga stycken icke riktigt karakterisera det aktuella läget.

Enligt Handelskammarens mening går det för det första icke — såsom motionärerna gjort — att bortse ifrån att även om arbetslöernas andel i byggnadskostnaderna under kriget sjunkit från 40 % till något över 30 %, arbetslöerna och kollektivavtalens reglering av arbetsmarknaden alltjämt spela en betydande roll på detta område. En betydelsefull omständighet, som härvid borde ha av motionärerna beaktats, är den utjämning av säsongvariationerna inom byggnadsverksamheten, som numera möjliggjorts genom statliga regleringsåtgärder, och de förutsättningar, som härigenom skapats för nedbringande av ackorden utan sänkning av reallönen för byggnadsarbetarna. Förutsättningar borde även föreligga att förhandlingsvägen åstadkomma ökad smidighet åt kollektivavtalen i syfte att möjliggöra nya arbetsmetoder och nya material, vilka hindrats genom den stela tillämpningen av de nuvarande kollektivavtalens bestämmelser.

Gentemot motionärernas uppfattning att kartellerna genom de möjligheter, som dessa skulle ha att påverka prisbildningen å byggnadsmaterial, skulle vara till icke oväsentlig grad ansvariga för den prisstegring, som inträtt efter kriget, kan åberopas den utredning angående byggnadskostnaderna, som år 1941 framlades av 1940 års byggnadskostnadsakkunniga. Av denna framgår, att kostnadsstegringen så gott som uteslutande torde vara att hänföra till faktorer, vilka byggnadsmaterialleverantörerna icke haft nämnvärda möjligheter att själva påverka. Detsamma torde gälla den kostnadsstegring, som skett efter slutförandet av angivna utredning. Bl. a. ha transportkostnaderna, vilka för flertalet byggnadsmaterial äro av stor betydelse, sedan krigsutbrottet i september 1939 undergått en mycket betydande stegring. I synnerhet ha kostnaderna för biltransporter ökat, i vissa fall med ända till 100 %. Fördyringen av järnvägstransporterna ha inskränkt sig till den tioprocentiga taxehöjning, som ägde rum under år 1940, ävensom till borttagande av tidigare utgående specialrabatter. Vid sidan av de höjda transportkostnaderna ha prisstegringarna för bränsle spelat en stor roll. Flera byggnadsämnesindustrier äro starkt bränslekrävande t. ex. cementfabriker och tegelbruk. Bland övriga kostnadsstegrande faktorer märkas stegringen av arbetslönerna genom indexregleringen av lönerna och semesterersättningen ävensom den fr. o. m. ingången av år 1941 införda omsättningsskatten, vilken drabbat ett stort antal varor inom byggnadsmaterialgruppen. Anmärkas må i detta sammanhang, att priserna å byggnadsmaterial under i det närmaste hela krigstiden varit underkastade övervakning av statliga priskontrollorgan.

Mot motionen torde ytterligare kunna riktas den erinran, att pris- och försäljningskartellerna däri tillskrivas ett större inflytande å prisbildningen än dessa i realiteten äga. I anledning av den av motionärerna hävdade uppfattningen, att kartellerna skulle ha missbrukat sin ställning, får Handelskammaren för sin del uttala, att Handelskammaren visst icke vill förneka, att fall ha förekommit och alltjämt förekomma, där leverantörer av byggnadsmaterial genom ömsesidiga överenskommelser begränsat konkurrensen och skapat en monopolistisk prisbildning. Erfarenheten har emellertid visat, att dylika oarter merendels ganska snart medfört en reaktion och därför också blivit relativt kortfristiga företeelser.

Det får ej heller förbises, att kartellerna, särskilt då de mest insiktsfullt skötta, visat sig kunna genom standardisering och rationalisering nedbringa tillverknings- och distributionskostnaderna, samt att vinsterna därav till betydande del kommit

folkhushållet till godo. Ett skolexempel på en industri, där kartelliseringen på detta sätt varit till gagn för konsumenterna, utgör otvivelaktigt cementindustrin, som genomfört en långt driven rationalisering av produktionsapparaten, vilken inneburit icke blott en rent teknisk rationalisering av själva driften utan även en omgestaltning av industrin i stort sett. Denna har resulterat i reducerade cementpriser, vilka lett till en besparing av stora belopp till förmån för cementförbrukarna och ytterst för samhället.

Inför de yrkanden om utredning, som i motionerna framföras, må det erinras om att förhållandena inom byggnadsindustrin det senaste decenniet gång efter annan gjorts till föremål för statliga utredningar, vilka även omfattat byggnadsmaterialområdet. Dylika utredningar ha slutförts — förutom av byggnadsindustri-sakkunniga — av näringsorganisations-sakkunniga år 1940, byggnadskostnads-sakkunniga 1941 och av särskild sakkunnig för utredning av bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd nyligen under innevarande år. Området har härigenom blivit ganska noggrant kartlagt. Såvitt Handelskammaren kan finna ha förstnämnda tre utredningar, vars betänkanden varit för Handelskammaren tillgängliga, vilket icke varit fallet med den sistnämnda, icke uppvisat några anmärkningsvärda missförhållanden å förevarande område. I näringsorganisations-sakkunnigas betänkande uttalas, att de sakkunniga fått det intrycket att pris- och konkurrenspolitiken inom de branscher, som upptagits till behandling, i allmänhet varit moderat. Vederbörande affärsledare synas — uttala de sakkunniga — ha i hög grad påverkats av den uppfattningen att deras eget intresse i längden bäst tjänas av en politik, som icke ger uppenbar anledning till missnöje bland kunderna eller till ingripande från offentliga organ. Bland faktorer, vilka verkat återhållande på tendenserna till monopolistisk prispolitik, angiva de sakkunniga bl. a. den omständigheten, att flertalet överenskommelser icke äro fullständiga, utan lämna rum för outsiders, vilkas existens är ägnad att begränsa utrymmet för en monopolistisk politik från sammanslutningarnas sida.

Gentemot de vittnesbörd, som utgöras av uttalandena från de olika statliga utredningskommittéerna, finner Handelskammaren icke motionärerna ha påvisat, att sådana långt gående ingripanden från statens sida, som påyrkas, äro av behovet påkallade. Som motionärerna själva framhållit, ha statsmakterna genom 1925 års lag om undersökning angående monopolistiska företag och sammanslutningar, vilken tillkom just med tanke på farhågor av i motionen angivet slag, möjligheter att i fall av behov företaga utredning å speciella områden. Gentemot företag, som därvid visat sig ha missbrukat sin ställning, torde statsmakterna ej heller sakna medel att ingripa efter beslut i varje särskilt fall. Med hänsyn härtill böra enligt Handelskammarens mening statsmakterna kunna tills vidare stanna vid den lagstiftning, som finnes, och, där missförhållanden påvisas, använda de befogenheter, som genom denna ställas till förfogande.

De av motionärerna föreslagna formerna för statliga ingripanden skulle enligt Handelskammarens mening få högst olyckliga konsekvenser redan på grund därav att statens deltagande i konkurrensen näringsföretagare emellan genom lämnande av finansiellt stöd åt vissa företag skulle äventyra den opartiska ställning i förhållande till medborgarna, som statsmakterna principiellt måste upprätthålla. Sannolikt skulle även de föreslagna statliga engagemangen inom näringslivet icke kunna undgå att åsamka statsverket förluster. Det kan sålunda icke undvikas, att vid inträffande lågkonjunkturer de företag, i vilka staten engagerat sig, komma att utsättas för samma påfrestningar som övriga företagare.

Den av motionärerna framförda tanken på inrättande av en statlig eller kom-

munalt organiserad centraliserad upphandling av vissa byggnadsmaterial torde enligt Handelskammarens mening icke vara praktiskt genomförbar. Det är nämligen att uppmärksamma, att leverantörernas funktioner icke endast omfatta förhandlingar om priser utan framför allt består i distributionsverksamhet och lagerhållning. Man bör ej heller underskatta värdet av den försäljningsorganisation och fackkunskap, som leverantörerna tillhandahålla.

Under återopande av vad sålunda anförts får Handelskammaren hemställa, att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Malmö den 7 mars 1944.

Skånes Handelskammare
omfattande Skåne och södra Halland

N. W. RUNDBLAD.

/ Gösta Jacobsson

Bil. 5.

HANDELSKAMMAREN I GÖTEBORG

Till Kungl. Kommerskollegium, Industribyrån.

Den ifrågavarande motionen utmynnar i ett yrkande, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna bl. a. genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien för uppnående *dels* av en av monopolbildningar opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och *dels* en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådant material.

I motiveringen för detta yrkande ingår bland annat en kort utredning rörande prisbildningen inom byggnadsämnesindustrien. Motionärerna anse sig kunna konstatera, att inom denna industri "monopolprisbildning förekommer i sådan omfattning, att särskilda åtgärder äro motiverade". Till stöd för detta påstående lämnas i motionen en del lösryckta exempel från olika grenar inom byggnadsämnesindustrien och handeln med byggnadsmaterial. De av motionärerna sålunda lämnade uppgifterna torde emellertid i flera fall vara överdrivna och på enstaka punkter helt felaktiga. Handelskammaren kan icke dela motionärernas uppfattning, att en verklig "monopolprisbildning" föreligger beträffande byggnadsmaterial. Inom de flesta av de branscher som syssla med tillverkning av sådant material och med försäljning därav förekommer visserligen en vidsträckt samverkan mellan producerer respektive försäljare i prisfrågor, men å andra sidan förekommer även så gott som inom alla dessa branscher fri konkurrens vid sidan av prissammanslutningarna. Under nuvarande förhållanden inverkar dessutom den statliga priskontrollen — till synes alltmera effektivt — på företagens prissättning. Vid en

återgång till fredsförhållanden, då den statliga prisregleringen får förutsättas så småningom upphöra, synes risken för att prisbildningen inom byggnadsmaterialbranscherna skall få en monopolistisk karaktär vara än mindre. De faktorer, som för närvarande inverka hämmande på den fria konkurrensen, kunna då i stor omfattning väntas försvinna, och faran för "monopolprisbildning" bör därigenom i hög grad minskas.

I fråga om de ovan antydda av motionärerna lämnade felaktiga uppgifterna vill Handelskammaren här nedan endast påpeka ett par mera i ögonen fallande exempel. När det sålunda i motionen å sidan 13 angives, att cement för byggnadsändamål f. n. betingar ett pris som med ungefär 66 procent överstiger priset från början av år 1939, torde denna uppgift vara felaktig. Den angivna prisstegringen torde i stället, såvitt Handelskammaren kunnat utröna, uppgå till omkring 50 procent. Huvudorsaken till denna prisstegring torde ej vara att söka i förefintliga monopolbildningar utan i höjningen av kolpriser och fraktkostnader. I fråga om trävaror uppgives i motionen att priserna för närvarande med 65 à 70 procent överstiga förkrigspriserna. Givetvis föreligga i fråga om priserna på trävaror olika förhållanden på olika platsmarknader inom landet, men ingenstädes torde prisstegringen vara fullt så hög som den i motionen beräknats. Vid bedömandet av denna fråga måste även hänsyn tagas till de prisfluktuationer som förekommo under åren 1938—1939. Under år 1938 inträffade sålunda ett starkt prisfall, men redan under januari månad 1939 stego träpriserna åter väsentligt. En jämförelse med exportpriserna på trävaror ger vid handen, att de nuvarande exportpriserna i förhållande till 1938 års exportpriser äro omkring 50 procent högre. Motsvarande jämförelse med 1939 års priser utvisar en stegring med 33—35 procent, och torde man kunna utgå ifrån, att priserna på platsmarknaden ha visat ungefär enahanda utveckling. I motionen uppgives vidare i samband med vissa uttalanden angående under kriget nybildade karteller, såsom ett exempel, att den inom parketttillverkningsbranschen bildade sammanslutningen Svensk Golvindustri skulle ha slagit under sig "nästan all parketttillverkning". Ett dylikt uttalande ter sig överdrivet, då man erfar, att det utanför denna sammanslutning alltjämt finnas ett flertal tillverkare i branschen, som under år 1943 lära ha bidragit med mer än hälften av hela landets försäljning av parkett.

Handelskammaren anser sig här icke kunna ingå på en detaljgranskning av samtliga de utav motionärerna lämnade uppgifterna angående kartellbildningarnas inverkan på prisläget inom byggnadsindustrien. Det ovan anförda torde emellertid vara nog för att belysa Handelskammarens uppfattning, att motionärerna vid bedömandet av detta problem givit en ensidig och överdriven bild av de rådande förhållandena. En annan sida av problemet, som motionärerna i mycket ringa utsträckning framhållit är kartellernas arbete för att genom rationalisering av produktionen och standardiseringen av materialtyper åstadkomma billigare byggnadsmaterial. Enligt Handelskammarens uppfattning måste man för att erhålla en riktig bild av kartellernas ställning och inverkan på prisfrågorna även taga med dessa omständigheter vid bedömandet av kartellväsendet.

Handelskammaren vill gärna instämma i vad motionärerna anført angående vikten av att under rådande förhållanden och under tiden efter krigets slut möjliggöra en byggnadsverksamhet, framför allt i avseende å bostadshus, till lägre kostnader än de nuvarande. Den av motionärerna särskilt anvisade utvägen härtill nämligen statligt stödjande av allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien finner Handelskammaren emellertid knappast lämplig. Erfarenheter

från tidigare åtgärder av liknande art inom andra områden av produktionen torde icke ha varit lyckliga. Med hänsyn till vad ovan anförts om kartellernas inverkan på prishöjningen äro sådana åtgärder enligt Handelskammarens mening ej behöfliga vad byggnadsämnesindustrien beträffar. Såvitt Handelskammaren kunnat bedöma förhållandena föreligga ej heller från de enskilda tillverkarnas sida några sådana försummelser i fråga om standardiseringen av tillverkningen av byggnadsmaterial att man med hänsyn härtill med fog kan påfordra en statlig understödsverksamhet av det slag motionärerna angivit.

Handelskammaren vill för sin del icke motsätta sig det av motionärerna framställda yrkandet om en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. Emellertid är det Handelskammarens uppfattning, att en dylik utredning för att kunna medföra några praktiska resultat i främsta rummet bör inriktas på andra områden än dem, som av motionärerna beröras. Sålunda bör enligt Handelskammarens uppfattning en sådan utredning taga sikte på de möjligheter som kunna finnas att erhålla billigare tomter och att standardisera vissa materialgrupper mera än som hittills skett. För Göteborgs vidkommande torde avsevärda kostnadsminskningar i fråga om bostadsbyggandet kunna ernås genom ett upphävande av förbudet mot uppförandet av s. k. landshövdingehus. Handelskammaren är medveten om att luftskyddssynpunkter i detta hänseende spela en avgörande roll, men vill dock förorda att åtminstone en utredning göres i vad mån byggandet av dylika hus — med tillbörligt beaktande av luftskydds- och brandskyddssynpunkter — skulle kunna tillåtas. Även andra frågor rörande ett förbilligande av själva byggnadssättet borde enligt Handelskammarens mening göras till föremål för utredning. Det kan ej ifrågakomma att här företaga någon fullständig inventering av dessa möjligheter. Endast några exempel må nämnas. I fråga om grunden föreligger i varje fall i Göteborg vanligen sådana förhållanden att påkning i avsevärd omfattning måste ske. Merendels användes härtill 10/20 meters träpålar. Från tekniskt sakkunnigt håll har för Handelskammaren påpekats, att användningen av betongpålar enligt moderna principer troligen skulle i vissa fall ställa sig billigare. Tillstånd till byggande av bostadshus med högre våningsantal (8—10 våningar mot nu i Göteborg vanligen tillåtna 5—7) borde även medverka till en sänkning av kostnaderna, i varje fall inom sådana områden som äro avsedda att bebyggas med hus av lamelltyp och på berggrund. För Göteborgs vidkommande vore vidare aktuellt att erhålla en förändring i den nu tillämpade bestämmelsen om antalet lägenheter i varje våningsplan (i regel högst fyra per våningsplan i stenhus och två per våningsplan i trähus eller landshövdingehus). Med tanke på vad varje uppgång kostar i uppförande borde under nuvarande omständigheter ett större antal lägenheter per våningsplan kunna medgivas. Ett annat område där åtgärder i kostnadsbesparande riktning kunna tänkas är uppvärmningsanordningarnas. En centralisering av värmeanläggningarna för flera hus är med nuvarande tekniska anordningar för isolering av ledningar m. m. icke omöjlig att genomföra. En sådan centralisering anses på tekniskt sakkunnigt håll i varje fall kunna medföra minskningar av anläggningskostnaderna.

Med de nu anförda exemplen har Handelskammaren endast velat rikta uppmärksamheten på vissa områden inom husbyggnadsindustrien, där enligt Handelskammarens mening rationaliseringar skulle kunna medföra vissa kostnadsbesparingar. Handelskammaren har givetvis ej möjligheter att bedöma de tekniska frågor, som äro förknippade med rationaliseringsåtgärder av nu angivet slag. En utredning härom samt om de eventuella åtgärdernas ekonomiska effekt skulle emellertid enligt Handelskammarens uppfattning ha större utsikter att giva upp-

slag till kostnadsbesparingar inom husbyggnadsindustrien än vad de av motionärerna anvisade utvägarna kunna väntas medföra.

Göteborg den 22 mars 1944.

För Handelskammaren i Göteborg:

THEODOR WIJKANDER

/ R. Uddenberg

Bil. 6.

SVERIGES GROSSISTFÖRBUND

Till Kungl. Kommerskollegium.

I berörda motion ha motionärerna gjort gällande, att priserna på det mesta av betydelse inom byggnadsindustrien äro mer eller mindre bundna av kartellöverenskommelser. Motionärerna ha till belysande härav anfört åtskilliga exempel. Tydligt är, säga motionärerna, att monopolprissbildning förekommer i sådan omfattning, att särskilda åtgärder häremot äro motiverade. De anhålla därför om en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna "bl. a. genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien" — varmed de avse "exempelvis av kooperationen organiserade företag" — för uppnående dels av en av monopolbildningar opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och dels en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådana material.

På grund av den korta remisstiden har det icke varit möjligt för Grossistförbundet att göra en närmare utredning rörande de i motionen angivna förhållandena inom byggnadsindustrien. Grossistförbundet får därför härutinnan huvudsakligen hänvisa till den av Stockholms Handelskammare i ärendet gjorda, i dess yttrande till Kungl. Kommerskollegium intagna, utredning, varav Förbundet haft tillfälle taga del. Härutöver får Grossistförbundet framhålla följande.

Från representanter för partihandeln med trävaror har framhållits, att den prisstegring, som ägt rum, till en del beror på att det under kriget varit nödvändigt att använda formbräder i stället för s. k. utskottsplanshetter, varå brist rått, alltså en övergång från en sämre till en bättre kvalitet. Vidare ha de ökade transportkostnaderna bidragit till prisstegringen. Inom trävarubranschen torde icke förekomma någon kartellbildning. På grund av den inom branschen rådande konkurrensen uppgives all monopoliserad prissättning på den inhemska marknaden vara utesluten. Under normala förhållanden är dessutom prissättningen på trävaror beroende av priserna på den internationella marknaden.

Av byggnadsmaterielen har i motionen ej berörts elektrisk materiel. Från representanter för den elektriska branschen har framhållits, att inom nämnda bransch endast finnas kartellbildningar beträffande ett fåtal enstaka artiklar. Konkurrensen på detta område är dessutom mycket stark. En avsevärd del av behovet av elektrisk materiel täckes normalt genom import.

Till de för närvarande höga byggnadskostnaderna bidraga givetvis i hög grad

de nuvarande, bl. a. på grund av biltrafikens inskränkning, höga fraktkostnaderna. En annan bidragande orsak till stegringen av kostnaderna för byggnadsmateriel är att hänföra till begränsningen av kol- och koksförbrukningen och den med anledning härav ökade användningen av ved.

De från olika håll erhållna uppgifterna om de verkliga förhållandena inom byggnadsindustrien giva vid handen, att de i motionen gjorda påståendena om orsakerna till prisstegringen å byggnadsmateriel i mångt och mycket äro felaktiga. Väl finnes här, liksom inom andra områden inom näringslivet, samverkan i avseende å gemensamma försäljnings- och prisavtal. Motionärernas påståenden, att denna samverkan skulle haft prishöjande inverkan på byggnadskostnaderna, synas däremot, såvitt kunnat konstateras, felaktiga.

Motionärernas förslag om statligt stöd åt "allmännyttiga företag" — i syfte att härigenom påverka prisbildningen på detta område — måste bestämt avvisas. Ett dylikt stöd torde i längden icke leda till lägre priser utan snarare — genom att eliminera eller minska konkurrensen från andra företag — medföra ökade kostnader på byggnadsmaterielen. En dylik politik skulle givetvis även vara synnerligen betänkelig ur andra synpunkter, särskilt med hänsyn till konsekvenserna härav.

En bestämd gensaga måste också inläggas mot motionärernas definition av begreppet "allmännyttiga företag". Att beteckna kooperativa företag såsom mer allmännyttiga än enskilda företag är uppenbarligen felaktigt. De företag, som visa sig kunna bäst betjäna konsumenterna genom att producera så bra och billiga varor som möjligt och distribuera dem till lägsta kostnader, måste väl anses vara mest allmännyttiga.

De utredningar, som under de senaste åren gjorts rörande byggnadsindustrien, särskilt 1940 års byggnadskostnadssakkunnigas år 1941 avgivna betänkande, Näringsorganisationssakkunnigas betänkande och byråchefen Alf Johanssons i dagarna avgivna betänkande angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd, torde så grundligt och allsidigt ha belyst de i motionen berörda spörsmålen, att något behov av ytterligare utredningar näppeligen synes föreligga. Med hänsyn härtill får Grossistförbundet avstyrka den föreliggande motionen.

Stockholm den 18 mars 1944.

Sveriges Grossistförbund

EINAR KÖRDEL

Bil. 7.

STATENS PRISKONTROLLNÄMND

Byggnadskostnadernas stegring under kriget ha analyserats i samband med ett flertal offentliga utredningar rörande bostadsbyggandets förutsättningar (se statens offentl. utredningar 1941:4, 1942:3 och 1944:7). Enligt den senaste av dessa beräknas stegringen i byggnadskostnaderna för ett ordinärt bostadshus i Stockholm sedan början av år 1939 utgöra omkring 35 %. Härav komma tre fjärdedelar på materialkostnaderna, vilka stigit med i medeltal 55 å 60 %. Arbetslönerna för såväl direkt som av underentreprenörer anställda ha stigit med

11—12 % och bidragit med icke fullt en sjättedel till den totala stegringen. Genom denna utveckling ha materialkostnadernas andel av de totala byggnadskostnaderna, varmed här avses byggnadsföretagarens självkostnader med avdrag för tomtkostnaderna, stigit från omkring hälften före kriget till mellan 55—60 % för närvarande, samtidigt som arbetslönernas andel sjunkit från i runda tal 40 till 30 %.

En närmare granskning av orsakerna till prisstegringen å byggnadsmaterial har företagits i samband med ovan nämnda utredningar. Det har därvid visat sig, att prisstegringen till stor del kan föras tillbaka på fördyringarna av transportkostnaderna och bränslepriserna samt på de stegrade träpriserna. Bränsleprisernas uppgång förklarar i sin tur i huvudsak de stegrade järnpriserna. Nämnden hänvisar här till framställningen i Betänkande angående bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd (SOU 1944:7, sid. 173 ff.).

Materialprisstegringens betydelse för byggnadskostnadernas uppgång under kriget gör det naturligt, att intresset riktas mot förhållandena inom produktionen av byggnadsmaterial. Det må emellertid här i förbigående framhållas, att prisstegringen på detta område dock icke framstår som anmärkningsvärd i förhållande till den allmänna prisutvecklingen. Trots att denna produktion i regel torde vara förhållandevis bränslekrävande och trots att transportkostnaderna betyda mycket på detta område är sålunda den ovan angivna genomsnittliga stegringen av byggnadsmaterialpriserna lägre än uppgången av kommerskollegii allmänna partiprisindex under kriget liksom ökningen av de totala byggnadskostnaderna är mindre än levnadskostnadernas stegring. Detta förhållande synes delvis sammanhänga därmed, att stagnationen inom byggnadsverksamheten under de första krigsåren skapade avsättningssvårigheter och därigenom bromsade prisuppgången för byggnadsmaterial under den tid, då den allmänna prisrörelsen uppåt var starkast.

Priserna på byggnadsmaterial ha liksom andra priser under kriget i allmänhet icke höjts utan nämndens godkännande. Med hänsyn härtill vill nämnden i korthet ange de principer, som efter statsmakternas direktiv tillämpats inom priskontrollen.

Under de tre första krigsåren inneburo dessa principer i huvudsak, att företagen skulle medgivas kompensation genom höjda priser för stegringen i rörliga kostnader men ej för minskad omsättning. Viss hänsyn har emellertid från början tagits till storleken av förefintliga vinstmarginaler; sålunda ha emellanåt företag, som kunnat uppvisa goda vinster, endast erhållit kompensation för en del av sina kostnadsstegringar. En successiv skärpning av nämndens politik i detta avseende har dock icke hindrat, att företag, som hade ett förmånligt utgångsläge 1939, i viss mån fått behålla ett relativt gynnsamt läge.

Hösten 1942 erhöi nämnden instruktioner om en avsevärd skärpning av prispolitiken, och i samband härmed utfärdades bestämmelser om allmänt prisstopp. I fortsättningen ha prishöjningar endast medgivits, då det befunnits uppenbart obilligt att kräva, att vederbörande företagare skulle bära inträffade kostnadsstegringar, eller då en prishöjning varit ofrånkomlig av försörjningspolitiska skäl.

Instruktionerna beträffande den skärpta prispolitiken inneburo även, att nämnden i högre grad än tidigare skulle beakta de möjligheter till prissänkningar, som kunde yppa sig. Med anledning härav ha inom nämnden företagits undersökningar rörande räntabiliteten inom olika branscher, varjämte fastställda priser tid efter annan prövats genom efterkalkyler m. m. Detta arbete fortlöper ständigt inom nämnden. Hittills framkomna resultat tyda icke på att byggnadsmaterialindustrierna i allmänhet skulle rymma större förtjänstmarginaler och därmed pris-

sänkningsmöjligheter eller visat förmånligare vinstutveckling än andra branscher. Snarare synes av tidigare antydda anledningar motsatsen vara fallet.

De ovan anförda principerna för priskontrollen under kriget ha tillämpats också på byggnadsmaterialområdet. En fullständig redovisning av grundvalarna för den prissättning på byggnadsmaterial, till vilken nämnden medverkat, kan här icke ifrågakomma. En kort kommentar till några av de prisfrågor, som vidröras i motionen, synes dock vara på sin plats.

För sågade *trävaror* har inträffat en prisstegring av i motionen angiven storleksordning. I de beräkningar rörande byggnadskostnadernas stegring, som ovan omtalats, svarar kostnadsökningen för trävaror och snickerier för 30 % av hela stegringen på material för egentliga byggnadsarbeten och för mer än 15 % av den totala byggnadskostnadsstegringen eller lika mycket som hela stegringen av arbetslönerna på byggnadsplatsen. För de överväganden som motiverat normalpriserna på trävaruområdet har nämnden givit en utförlig redogörelse i sina underdåniga skrivelser med begäran om bemyndigande att fastställa normalpriser på sågade trävaror och på sågtimmer av den 18 september 1942 och den 30 augusti 1943. Här må det räcka att framhålla, att priserna måst fixeras på en sådan nivå, att å ena sidan sågtimmerpriserna kommit i rimlig relation till tidigare fastställda priser på olika vedsorter och å andra sidan priserna på sågade trävaror inom landet rätt avvägs i förhållande till priserna vid export av motsvarande produkter. Kartellbildningar spela på detta område ingen roll.

De för byggnadsindustrien nödvändiga trävarorna distribueras genom trävaruhandeln, varför dess marginaler självfallet spela roll i den slutliga kostnaden. Då stora svårigheter förelegat att inom dessa områden fastställa normalpriser, har nämnden valt att genom dels överenskommelse- och dels utfästelsepriser ernå en fastare bindning av trävaruhandels priser än vad det allmänna prisstoppet medfört. Dylika överenskommelser ha emellertid icke kunnat träffas för hela landet utan endast för Stockholm, Göteborg och Skåne samt för Skaraborgs, Värmlands, Uppsala, Stockholms, Kalmar och Jönköpings län. Nämnden arbetar för närvarande med att utvidga dessa överenskommelser till de områden, där överenskommelser ännu icke träffats. Vidare pågår arbete med revidering av de tidigare överenskommelserna i prissänkande syfte.

Beträffande produktionen och prissättningen av *cement* har nämnden företagit upprepade undersökningar. De prishöjningar, som ägt rum under kriget, ha företagits med nämndens godkännande. Prisfrågan är för närvarande på nytt under omprövning inom nämnden.

*Tegel*marknaden har sedan 1941 varit föremål för fortlöpande undersökningar inom nämnden. Konkurrensförhållandena ställa sig här olika inom olika distrikt av landet. För prisbildningen spela transport- och bränslekostnaderna stor roll.

I motionen anföras vissa förhållanden beträffande *järn och järnvaror* av olika slag. Nämnden vill här endast understryka, att den kontrollerar prissättningen från järnbruken, importörerna och producenterna av olika järnvaror genom olika led fram till förbrukarna.

Beträffande det inom *parkett*industrien bildade företaget Svensk Golvindustri, som i motionen omtalas, har nämnden utfört undersökningar. En ny sådan pågår för närvarande. Prisstegringen på parkett går till övervägande delen tillbaka på en råvaruprisstegring, sammanhängande med övergången från utländsk råvara till svensk.

Slutligen har nämnden även uppmärksammat de viktiga *entreprenörfackens* förhållanden. Först genom en år 1943 företagen ändring av prisregleringslagen

har denna kommit att omfatta även sådana tjänster, som det här är fråga om. Efter denna lagändring gälla prisstoppföreskrifterna även detta område. Redan tidigare har emellertid nämnden, då till densamma inkommen anmälan givit anledning därtill, föranstaltat om utredning om påtalade fall av oskälighet i prissättning och sökt åstadkomma rättelse. Nämnden planerar nu i samråd med statens byggnadslånebyrå en fortlöpande kontrollverksamhet beträffande i första hand rörledningsinstallationernas prissättning. En jämförande studie med ledning av inom byggnadslånebyrån befintligt material bör kunna ge upplysning om de lokala kostnadsvariationernas orsaker på detta område.

Nämnden har från sin verksamhet erfarenhet om kartellförhållandena såväl inom byggnadsmaterialbranschen som på andra områden. Denna erfarenhet omfattar emellertid endast krigstiden med dess speciella förhållanden. Under denna tid ha, såvitt nämnden kunnat finna, kartellerna knappast spelat den roll av prisuppehållande organ, som de göra under andra förhållanden. Från nämndens sida ha samma prissättningsprinciper tillämpats för såväl kartellerade som icke-kartellerade områden och mötts med ungefär samma reaktioner. Ur arbetssynpunkt har förekomsten av representativa branschorganisationer, som kunnat uppträda vid förhandlingar med nämnden och kanske överta visst kontrollarbete, varit till fördel för nämnden.

Läget blir ett annat i en tid, då den nuvarande varuknappheten övervunnits och produktionskostnaderna börja gå ned. Då komma givetvis kartellerna att åter kunna spela en viss roll genom att hålla uppe priserna. För företag, som på grund av minskad omsättning och den statliga prispolitiken sett sina vinster minska under kriget, kan det vara frestande att under en övergångsperiod söka bibehålla priserna vid en oförändrad nivå och tillgodogöra sig de minskade råvarukostnaderna i form av ökade vinster.

I vilken utsträckning detta blir möjligt, blir beroende av varutillgången och konkurrensläget. I detta sammanhang finnes anledning understryka, att karteller, som till synes behärska marknaden för ett visst material, kunna ha en ganska illusorisk monopolställning därför att dess produkter äro utsatta för konkurrens från produkter av annat slag, som kunna fylla samma ändamål. För de flesta byggnadsmaterial finnas sådana substitut. Murteglet har sålunda att konkurrera med gas- och lättbetong av olika slag, fasadtegel med puts, taktegel med takplåt och takpapp, tegelplattor med slaggplattor, parkett med linoleum, plywood med wallboard, tapeter med målning, järnbalkar med strängbetong, färdigblandad betong och murbruk med blandning på byggnadsplatsen. Å andra sidan äro många byggnadsmaterial så svårtransportabla, att uppkomsten av lokala och regionala monopol gynnas. Lokala monopol kunna även lätt uppkomma beträffande vissa installationsarbeten, som utföras av underentreprenörer vid ett bygge.

För genomförandet av de prissänkningar, som bli möjliga genom tillgång på billigare råvaror, torde åtminstone till en tid en fortsatt statlig priskontroll vara erforderlig. Denna synes då behöva insättas icke endast gentemot monopolföretag och böra avse icke endast byggnadsmaterial utan alla branscher. Den nuvarande prisregleringslagen torde ej vara tillfyllest i en sådan period av vikande priser. Nämnden räknar med, att den kommer att bli i tillfälle att framdeles inför Kungl. Maj:t få framlägga förslag till sådana prisreglerande åtgärder, som kunna påfordras i det läge, vilket här ovan skisserats.

Vad åter beträffar önskvärdheten av och formerna för att genom statliga åtgärder förhindra monopolpriser på byggnadsmaterial under stadigvarande fredsförhållanden, anser sig nämnden icke böra göra något uttalande.

I motionen föreslås en speciell utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna. Flera synpunkter, som ligga utanför nämndens bedömning, inverka på frågan, huruvida en sådan utredning bör verkställas. I vad gäller frågan om reglering av såväl de monopolistiska företagens som även de helt fristående företagens prissättning under kriget och den närmaste efterkrigstiden synas motionens syften kunna nås genom utvidgade befogenheter och uppdrag åt nämnden.

Stockholm den 31 mars 1944.

Statens Priskontrollnämnd

JOHN BERGVALL

/Gustav Cederwall

Bil. 8.

KOOPERATIVA FÖRBUNDET

Årtiondet före krigsutbrottet kännetecknades av stor aktivitet inom byggnadsverksamheten, både vad bostäder och industribyggnader beträffar. Nya bostäder tillkommo och äldre förbättrades snabbt, i städerna såväl som på landsbygden. Trots den förbättring, som skedde, hade dock förkrigstidens byggnadsverksamhet ej uteslutande ljusa sidor.

Fastän konjunkturerna voro gynnsamma, motsvarade bostadsbyggandet ej i allo förväntningarna. I synnerhet för mindre inkomsttagare blevo bostadskostnaderna för höga både i hyreslägenheter och egna hem. Detta hade till följd, att bostadsproduktionen i alltför hög grad kom att inriktas på att inom ett minimum av kbm byggnadskropp inrymmas största möjliga antal rumsenheter. För de lägre inkomsttagarna, som hänvisats att bo i de minsta lägenhetstyperna, har utvecklingen mot mindre rumsstorlekar varit otillfredsställande. För det stora flertalet familjer förblev anskaffandet av en lämplig bostad ett problem, som tycktes vara olösligt. Bostadskostnaderna stodo tydligen ej i riktig relation till levnadskostnaderna i övrigt och till flertalets inkomster. Orsakerna härtill voro flera. I allmänhet har den offentliga diskussionen, såsom motionärerna framhålla, rört sig om lönekostnader som prisfördyrande faktor inom byggnadsindustrien. Däremot har uppmärksamheten endast i enstaka fall riktats på den fördyring av byggnadsmaterialen genom karteller och liknande sammanslutningar, som kanske betytt minst lika mycket för kostnadsökningen. Det är emellertid svårt att göra en under alla förhållanden korrekt uppdelning av material- och lönekostnader inom byggnadsbranschen. Detta är helt naturligt, då den stora allmänheten sällan får anledning taga reda på priserna på alla de otaliga varuslag, som används inom byggnadsbranschen, och ej heller har någon möjlighet att bedöma deras skälighet. Man torde våga påstå, att även flertalet av de personer inom offentlig och annan verksamhet, som ha direkt med byggnadsfrågor att göra, endast ha en mycket begränsad kännedom om kartellprisbildningen och dess inverkan på byggnadskostnaderna.

De frågor, som motionärerna genom sin framställning till riksdagen fört fram

till offentlig debatt, äro av oerhört stor betydelse för den framtida utvecklingen av bostadsbyggandet och förtjäna därför en allsidig belysning. På grund av frågornas stora vikt både ur social och ekonomisk synpunkt borde det vara angeläget för alla berörda parter att bidra till en utredning, som klarlägger prisförhållandena inom byggnadsbranschen.

Motionärerna ha visat fram några exempel på kartellsammanslutningar, som kunna utnyttja sin ställning inom resp. branscher till att uppehålla en prisnivå, som ligger över vad som skulle ha förekommit i en fri marknad. I en del fall har koncentrationen av tillverkning och försäljning gått hand i hand med en långt driven rationalisering, såsom t. ex. inom cementindustrien, vilket före kriget möjliggjorde en fortgående prissänkning. I andra fall däremot ha kartellerna endast haft till mål att skydda de bestående företagen från konkurrens och att hålla uppe en för medlemmarna fördelaktig prisnivå. Sådana sammanslutningar utgöra ett hinder för en kostnadssänkande rationalisering av både produktion och distribution och böra därför på allt sätt motarbetas.

Leverantörer till byggnadsföretag samarbeta emellertid även på annat sätt för att skaffa sig ekonomiska fördelar på byggherrens bekostnad. Så t. ex. utnyttjas ibland anbudsgivningen på det sätt, att anbudsgivarna inom en ort komma överens om vem av dem som skall utföra ett visst arbete. Den som anbudsgivarna valt att utföra arbetet inlämnar det lägsta anbudet och blir anförtrodd uppdraget, och byggherren lever i den tron, att han accepterat ett skäligt pris, som framkommit genom fri konkurrens. Detta system tillämpas ej sällan för bl. a. installationsarbeten av olika slag. Inom vissa branscher finnas t. o. m. fasta organisationsformer utbildade för en sådan uppdelning av beställningar mellan företagen. I enstaka fall förekomma även vad man skulle kunna kalla vertikalkarteller, sålunda överenskommelser mellan företagare och arbetare i liknande syfte. Även om byggherren skulle känna till metoderna, har han i allmänhet ej möjlighet att göra något härät.

Ett annat förfaringssätt, som i synnerhet torde ha utnyttjats i fråga om egnahemsbyggen, är, att huvudleverantören mot säkerhet i in-teckningar i fastigheten garanterar betalningen även till andra leverantörer. Han har på så sätt möjlighet att avgöra, vilka som skola få utföra olika arbeten, och genom att betinga sig en viss, ofta rätt hög provision av dessa leverantörer driver han upp kostnaderna för byggherren. Denne känner i allmänhet ej till att hans huvudleverantör förfar på sådant sätt, ty ingen av leverantörerna önskar störa det givande samarbetet genom att avslöja något om de uppgörelser de träffa med varandra.

Trots att sammanslutningarna gripit vida omkring sig inom företagsvärlden, finnas alltjämt fria företagare, som kunna erbjuda goda varor till lägre priser än de av kartellerna bestämda. Om en byggherre anskaffar sådana material- eller utrustningsdelar för ett visst arbete i stället för att låta installatören leverera dem för att på så sätt få ned kostnaderna, blir besparingen ofta illusorisk, därigenom att installatören i stället beräknar så mycket högre ersättning för arbete, transporter m. m., att prisskillnaden utjämnas.

Monopolen inverka även fördyrande på ett sätt som ej nämnes i motionen. Det ligger nämligen knappast i monopolens intresse att införa nya, bättre och billigare material i stället för nu gängse. Därigenom komma material och konstruktioner av äldre typ, som med nuvarande tekniska resurser borde kunna ersättas med bättre och billigare, att fortfarande användas.

De förhållanden inom byggnadsbranschen, som styrelsen här sökt belysa, torde vara svåra att helt komma till rätta med. Det är enligt styrelsens mening angeläget, att alla, som inom statlig, kommunal och enskild verksamhet ha att

infordra och pröva anbud på byggnadsarbeten, äga kännedom härom. För upphandling av byggnadsmaterial och infordrandet och bedömandet av byggnadsanbud bör man också söka utforma sådana bestämmelser, att ovan anförda osunda affärsmetoder såvitt möjligt förhindras.

Importen kan i vissa fall korrigera en monopolistisk prissättning. Det är därför önskvärdt, att bestämmelserna för svensk varas företrädesrätt vid statlig och kommunal upphandling ej äro sådana, att de främja en monopolistisk prisbildning.

En monopolprisbildning kan endast uppehållas effektivt, om samarbete äger rum mellan producenten-tillverkaren och mellanhanden. Inom byggnadsmaterialbranschen äro sådana avtal rätt vanliga. För att bryta dylika monopol krävs tillgång till råvaran eller det material, som är föremål för produktion inom en tillverkar- eller fabrikantkartell. Nu leverera de kartellsammanslutna producenterna eller tillverkarna endast till av dem utvalda mellanhänder. När leverans sker till andra, sättes priset högre, vilket i praktiken är detsamma som att göra det omöjligt för alla andra mellanhänder än dem, som äro godkända av fabrikant- och mellanhandsorganisationerna, att leverera. För att bryta monopolmakten kräves, att nya företag starta tillverkning. Det är möjligt, att det också är den enklaste och bästa vägen, men det kan också innebära ett slöseri.

Styrelsen vill ifrågasätta, om det icke i svensk lag kunde stadgas, att råvaru- producent eller tillverkare av en vara, som andra ha behov av för sin näring eller sitt yrke, skulle äga skyldighet att sälja den till vem det vara månne och till samma pris och villkor till alla med hänsyn tagen till köpens storlek, det besvär, som förorsakas säljaren etc. En tillverkare med monopolställning borde emellertid icke under några förhållanden ha rätt att vägra leverera till en person eller firma, därför att den står utanför en organisation. En lagstiftning av antytt slag skulle helt säkert skapa ökade förutsättningar för en fri prisbildning för hittills kartellbundna varor och medföra en väsentlig prissänkning på många olika slag av byggnadsmaterial.

En av de åtgärder till förbilligande av byggnadskostnaderna, som motionärerna särskilt fäst uppmärksamheten på, är en ökad standardisering av olika byggnadsmaterial och byggnadsdetaljer. Styrelsen vill kraftigt understryka värdet av åtgärder i sådan riktning. Standardisering av byggnadsmaterial är under utredning. Detta arbete bedrivs med all önskvärd skyndsamhet. En del byggnadsmaterial äro redan standardiserade, men mycket återstår att göra. I den mån storföretagen och sammanslutningarna inom byggnadsmaterialbranschen verka i sådan riktning, göra de en positiv insats, dock endast under förutsättning att de kostnadssänkningar, standardiseringen medför, komma allmänheten till godo i form av en motsvarande sänkning av priserna.

Byggnadsverksamheten är en nyckelindustri för sysselsättningen i landet, och genom dess uppblomstring skulle en hel del av svårigheterna under omställningstiden efter kriget kunna övervinnas eller mildras. Det är styrelsens uppfattning, att en bostadsproduktion av önskvärd omfattning och till skäliga priser blir möjlig endast om industrien gör sig fri från de band, som priskarteller och liknande sammanslutningar lägga på den. Sådana sammanslutningar upprätthålla en för hög prislivå, som begränsar produktionen och håller tillbaka nya initiativ. Blott en fri tävlan mellan företag, som känna sig som uppdragsgivarnas d. v. s. konsumenternas tjänare, kan skapa förutsättningar för byggnadskostnader, som äro så låga, att de stå i riktigt förhållande till de ekonomiska resurserna hos dem, som skola taga de nya bostäderna i besittning.

Byggnadsverksamheten kännetecknades under högkonjunkturåren före kriget av en utpräglad säsongvariation. Denna omständighet är i och för sig ägnad att verka kostnadsstegrande och innebär samtidigt ur byggnadsarbetarnas synpunkt allvarliga olägenheter. Under kriget har, såsom också i motionen framhållits, bl. a. genom medverkan av statens byggnadslånebyrå en viss utjämning av säsongväxlingarna åvägabragts. Det är enligt styrelsens mening önskvärt, att strävandena till en säsongutjämning fullföljas och förstärkas. Ett led i detta arbete vore att med lämpliga medel motverka bostadsbyggandets inriktning i framför allt de större tätorterna på endast en s. k. fardag av betydelse, nämligen den 1 oktober. Den toppbelastning ej blott inom bostadsproduktionen utan även inom det lokala transportväsendet, som en dylik irrationell ordning framkallar, måste medföra betydande ekonomiska olägenheter. Den starka säsongvariationen inom byggnadsverksamheten, vilken särskilt före kriget föranledde en omfattande säsongarbetslöshet, medförde, såsom ett studium av tillgänglig lönestatistik visar, att byggnadsarbetarnas årsinkomster i regel icke kunde betecknas som höga, trots att timförtjänsterna lågo högre än för åtskilliga andra arbetargrupper.

I samband med en utjämning av säsongerna borde vissa möjligheter föreligga att till prövning i samförstånd mellan berörda parter upptaga frågan om hur själva löneavtalens utformning inverkar på byggnadskostnaderna. Det är en allmän uppfattning, att själva löneformerna kunna påverka den tekniska utvecklingen och rationaliseringen av byggnadsarbetet både i positiv och negativ riktning. Detta gäller speciellt ackordsavtalen. Det göres sålunda gällande, att det nu tillämpade systemet för ackordsavtal försvårar en effektivisering av arbetet och införandet av nya arbets- och tidsbesparande metoder. Inom industrien i övrigt tillämpas en mera fri ackordssättning, och principiellt träffas i varje fall avtal om nytt ackord, så snart arbetssättet ändras. Kunde en allmän förståelse vinnas inom byggnadsbranschen i samförstånd mellan berörda parter för fördelarna med en sådan friare ordning, skulle även byggnadsindustrien och de anställda draga nytta därav. Det synes styrelsen önskvärt, att hela denna i och för sig mycket komplicerade och svårbedömbara fråga tages upp till en ingående prövning.

Vad beträffar byggnadsmaterialfrågan, som motionärerna ägna särskild uppmärksamhet åt, önskar styrelsen framhålla följande:

Det råder icke minsta tvekan om att konsumentkooperationen ensam eller i samverkan med andra företag, vilka ha likartade konsumentintressen att tillvarata i fråga om byggnadsmaterial, har stora förutsättningar att genom egna ingripanden korrigera monopolprissbildningen. Det kan visserligen tänkas, att redan en större offentlighet kring monopolföretagens prissättningsmetoder samt de tryck, som den allmänna opinionen kan utöva, skulle visa sig vara tillräckligt för att på vissa områden avskaffa monopolprissättningen. Styrelsen håller det emellertid för föga sannolikt, att enbart vädjanden till de monopolistiska företagarintressen det här gäller skola visa sig ha nämnvärd effekt. Ingridanden komma säkerligen att visa sig erforderliga, och konsumentkooperationen har för sin del redan träffat vissa förberedelser härför. Det kan i detta sammanhang erinras om att Kooperativa förbundet bl. a. sedan några år tillbaka tillsammans med en enskild intressent drivit ett företag för tillverkning av träfiberplattor. Erfarenheterna från detta samarbete ha gett vid handen, att det enskilda företagarintresset önskat inordna ifrågavarande företag i det inom branschen rådande kartellbundna samarbetet. För att för framtiden säkerställa ett prisreglerande inflytande, obundet av sådana hänsyn, har Kooperativa förbundet i dagarna förvärvat hela äganderätten till ifrågavarande företag. Kooperativa förbundet är berett att i mån av

behov successivt vidga sitt priskontrollerande inflytande inom byggnadsmaterialbranschen. Formerna för sådana ingripanden från kooperativt håll kunna variera. I vissa fall kommer säkerligen redan hotet om ett kooperativt ingripande att verka som prisregulator. Styrelsen vill i detta sammanhang såsom ett illustrativt exempel nämna, att en stor företagare inom byggnadsverksamheten i Stockholm, nämligen Fackföreningarnas byggnadsproduktion, för någon tid sedan i samband med till fönsterglaskartellen framförda krav om prisreduktioner hotades med avstängning från leveranser av fönsterglas. Företaget tog kontakt med Kooperativa förbundet i ärendet, och sedan förbundet verkställt preliminära undersökningar om förvärv av ett fönsterglasbruk avstod fönsterglaskartellen från att fullfölja den planerade avstängningsaktionen. Styrelsen håller icke för osannolikt, att de inom byggnadsmaterialbranschen verksamma monopolistiska företagen till en början kunna komma att visa sig benägna att underskatta betydelsen av konsumentkooperationens prisreglerande inverkan, beroende på att KF:s industriella verksamhet hittills framför allt varit inriktad på andra områden. Motionärerna ha tänkt sig, att vissa statliga organ, i första hand Statens byggnadslånebyrå, skulle kunna öva uppsikt över prisbildningen och eventuellt samarbeta med vissa allmännyttiga organisationer, såsom bostadskooperationen, arbetarkooperativa företag i byggnadsbranschen, jordbrukar- och konsumentkooperationen, för att åstadkomma en önskvärd konkurrens med kartellsammanslutningarna. Styrelsen delar motionärernas uppfattning, att detta är en framkomlig väg och att byggnadslånebyrån är det lämpligaste statliga organet för ifrågavarande uppgifter. Styrelsen vill också för förbundets del betyga sin villighet att deltaga i ett samarbete av antydd art. Rörande motionärernas förslag, att staten skulle hjälpa allmännyttiga företag med kapitalanskaffningen önskar styrelsen framhålla, att sådana fall givetvis kunna tänkas, där fråga blir om en utomordentligt betydande investering och där det sålunda kan framstå såsom lämpligt, att det allmänna jämsides med de ovannämnda organiserade konsumentintressena tillskjuter det erforderliga kapitalet.

Med stöd av vad som ovan anförts får Kooperativa förbundets styrelse livligt tillstyrka, att den i motionen föreslagna utredningen kommer till stånd.

Stockholm den 30 mars 1944.

Kooperativa Förbundet

ALBIN JOHANSSON

MAURITZ BONOW

/G. Osvald

SVERIGES INDUSTRIFÖRBUND

Bil. 9.

Allvarliga anmärkningar riktas i motionen mot den prispolitik, som utövas av förefintliga karteller inom byggnadsmaterialområdet. Monopolprisbildning säges förekomma i sådan omfattning, att särskilda åtgärder äro motiverade i syfte att nedbringa priserna å byggnadsmaterial. Det uttalas att "priserna på det mesta

av betydelse i ett bygge äro mer eller mindre bundna av kartellöverenskommelser", och detta belyses genom en omfattande exemplifiering. Det antages, att kartellpriserna skulle kunna nedbringas genom att konkurrens presterades från "allmännyttiga" företag, åt vilka staten skulle anskaffa kapital, ävensom att genom tillkomsten av dylika företag standardiseringen av byggnadsmaterial skulle kunna påskyndas. För åtgärder av berörda slag föreslå motionärerna, att riksdagen hos Kungl. Maj:t skall hemställa om en utredning.

Den i motionen framförda kritiken synes i första hand riktas mot den prisutveckling, som ägt rum under kriget, men torde även gälla de priser, som redan dessförinnan tillämpades.

Vad först angår prisbildningen på detta område före kriget, må till en början erinras om den omfattande, även av motionärerna omnämnda utredning rörande "organiserad samverkan inom svenskt näringsliv", som i slutet av 1940 avslutades av 1936 års näringsorganisationssakkunniga. Det av dem avgivna betänkandet torde innefatta den grundligaste redogörelse för kartellbildningar m. m. inom industrien i allmänhet, som överhuvud taget åstadkommits här i landet. En allvarligt menad kritik av kartellpolitiken under förkrigstiden måste därför ske under beaktande av det material och de slutsatser, som nyssnämnda sakkunniga framlagt. Detta har emellertid underlåtits i motionen. Uttalanden eller uppgifter av nyssnämnda sakkunniga, ägnade att belysa i motionen behandlade förhållanden, saknas nära nog helt i denna. Det synes därför erforderligt att i korthet erinra om de resultat i fråga om prisbildningen inom kartellerna, som näringsorganisationssakkunniga framlagt. Efter att ha konstaterat att på vissa håll en prispolitik kommit till användning, som inneburit missbruk av kartellernas möjligheter, göra de sakkunniga följande sammanfattande uttalande (sid. 322):

"Vi ha emellertid fått intrycket, att pris- och konkurrenspolitiken inom de branscher, som upptagits till behandling, i allmänhet varit moderat. Vederbörande affärsledare synas ha i hög grad påverkats av den uppfattningen, att deras eget intresse i längden bäst tjänas av en politik, som icke ger uppenbar anledning till missnöje bland kunderna eller till ingripande från offentliga organ. Dessutom torde till följd av de svenska tullsatsernas i allmänhet måttliga höjd den utländska konkurrensen ha verkat i modererande riktning."

De sakkunniga fortsätta:

"En annan sak, som inverkat återhållande på tendenserna till en monopolistisk politik, är den omständigheten, att, som framgår av ovanstående redogörelser, flertalet överenskommelser inom industri, handel och hantverk i vårt land icke äro fullständiga. I allmänhet finnas utanför desamma stående företag, vilkas existens är ägnad att begränsa utrymmet för en monopolistisk politik från samslutningarnas sida. Därtill kommer, att möjligheter finnas att starta nya företag; de hinder, som resas däremot av näringsorganisationerna, äro sällan oöverkomliga. Även för varor, för vilka en kartell eller ett enda företag intager en dominerande ställning på den svenska marknaden, råder sålunda i allmänhet en aktuell eller latent konkurrens, vilken utgör en viss garanti för att utslag av en olämplig monopolism icke i längden bli bestående."

Motionärerna ha som antytt underlåtit att upptaga dessa eller andra uttalanden av de sakkunniga till granskning. Däremot har återgivits vad byggnadsindustrisakkunniga ett par år tidigare hade att anföra därom, att fara för en osund prispolitik särskilt föreligger inom byggnadsämnesindustrien. Av näringsorganisationssakkunnigas utredning torde få anses framgå, att denna fara i varje fall under 1930-talet icke i högre grad aktualiserats.

I fråga om prisutvecklingen under kriget har ett värdefullt material i dagarna publicerats, nämligen ett av byråchefen Alf Johansson författat betänkande angående "bostadsproduktionens förutsättningar efter ett vapenstillestånd". Ur betänkandet må först göras några påpekanden med anledning av vissa i motionen lämnade uppgifter. Medan motionärerna uppgiva, att byggnadskostnaden för ett smalhus i stockholmstrakten till den 1 januari 1943 stigit med 39 % över förkrignivån och att materialkostnaderna intill samma tidpunkt stegrats med 62 %, utvisar byråchefen Johanssons utredning, att förstnämnda prisstegring per den 1 oktober 1943 — alltså en senare tidpunkt än den i motionen angivna — utgjort ca 35 %, d. v. s. 4 % mindre än motionärerna antagit, samt att även materialkostnaderna stigit mindre än i motionen uppgivits eller med 55 à 60 %. I anslutning till tidigare utförda undersökningar framhålles i betänkandet, att materialprisstegringen under kriget huvudsakligen är att hänföra till vissa grundläggande faktorer, i främsta rummet transportkostnaderna samt bränslepriserna; en tredje för flera byggnadsmaterial gemensam faktor utgöres av de höjda järnpriserna — vilka i sin tur delvis bottna i de stegrade bränslepriserna och transportkostnaderna — varjämte slutligen nämnes prisstegringen på trävaror och snickerier. Sistnämnda prisstegring är som bekant väsentligen att tillskriva de under kriget högt uppdrivna virkespriserna. Redan av det sagda framgår — vilket ju icke är någon nyhet — att materialprisstegringarna under kriget i flera väsentliga avseenden varit helt undandragna den materialproducerande industriens rådighet. Detta förhållande kommer att längre fram ytterligare belysas vid behandlingen av prisutvecklingen å vissa särskilda byggnadsmaterial.

Den metod motionärerna företrädesvis använda för att göra sannolikt att prisstegringar på detta område under kriget gått längre än som med hänsyn till de ändrade produktionsförutsättningarna varit skäligt består helt enkelt i att anföra en del lösryckta — ofta dessutom överdrivna — sifferuppgifter rörande prisstegringens storlek för vissa material utan att i ett enda fall något allvarligt försök göres att analysera denna prisstegring och dess orsaker. Upplysningar härutinnan hade säkerligen utan svårighet kunnat erhållas t. ex. från de berörda branscherna. Beträffande åtskilliga andra material åter konstateras endast i motiomen — stundom felaktigt — att priskartell föreligger, varmed tydligen även anses bevisat, att en mer eller mindre oskälig prissättning för materialet i fråga äger rum. Det mest anmärkningsvärda i motionärernas sätt att argumentera är emellertid den roll de tilldela den ända sedan krigsutbrottet verksamma statliga priskontrollen. Denna avfärdas i motionen på följande sätt:

"Priskontrollen har emellertid sedermera utökat statens möjligheter att ingripa men fråga är om alla förutsättningar för en effektiv kontroll för närvarande finnas."

Yttrandet är ännu mer anmärkningsvärt, när det som här anknytes till en kritisk granskning av sammanslutningarnas verksamhet. Ingen torde nämligen förneka, att just förekomsten av sammanslutningar inom olika delar av näringslivet varit ägnad att i hög grad underlätta priskontrollens arbete, såväl då det gällt ingåendet av prisöverenskommelser mellan priskontrollnämnden och näringsidkare som i fråga om övervakandet av att ingångna överenskommelser av dem respekteras. Statsmakterna ha i så hög grad uppskattat fördelarna av att i prisfrågor kunna förhandla och avtala med representativa organ för branscherna, att Kungl. Maj:t genom särskild bestämmelse i gällande prisregleringslag (§ 5) tillagts befogenhet att föreskriva skyldighet för näringsidkare att tillhöra viss sammanslutning.

Det synes nästan överflödigt att understryka att kartellpriser såväl som icke kartellbundna priser på svenska marknaden ända sedan krigets början äro föremål för priskontrollnämndens ingående undersökningar och kontroll, varför möjlighet icke förefinnes vare sig för fabrikantgrupper eller för enskilda fabrikanter att höja priserna mer än som motsvarar uppkomna kostnadsstegringar. Att nämnden vid sin prövning av priserna å byggnadsmaterial tillämpat eller tillämpar för materialtillverkarna allt för liberala bedömningsgrunder har icke heller i motionen gjorts gällande. Däremot har i byråchefen Johanssons ovannämnda betänkande uttalats, att trots den i samband med det allmänna prisstoppet genomförda skärpningen av prispolitiken "torde dock betydande monopolvinster fortfarande förefinnas inom stora delar av byggnadsmaterialindustrin". Detta uttalande — som icke åtföljes av någon som helst exemplifikation rörande vilka material som däri åsyftas — innebär en obefogad generalisering och en betydande överdrift. De byggnadsmaterial, varå monopolvinster tilläventyrs kunnat uttagas under kriget, kunna icke representera mera än en mycket obetydlig andel av den totala materialkostnaden, varjämte monopolvinsternas storlek av författaren överdrivits. Med nuvarande restriktiva prispolitik torde vara tillräckligt sörjt för att dylika monopolvinster i den mån de förefinnas snart nog komma att försvinna.

Motionärerna ha uteslutande fäst sig vid de missbruk, som karteller och liknande sammanslutningar stundom kunna göra sig skyldiga till i sin prispolitik, men ha helt förbigått de positiva insatser inom näringslivet, som kartellerna ofta åstadkomma i olika avseenden. Åtskilliga belägg härför återfinnas i näringsorganisationssakunnigas betänkande och komma även att lämnas i den följande redogörelsen för vissa hithörande varuslag. Här skall endast i korthet erinras om att ifrågavarande sammanslutningar helt allmänt sett kunna underlätta ett ändamålsenligt ordnande av råvaruinköp, tillverkning och distribution. Vid ett fastare samarbete mellan företagen kan produktionen koncentreras till den eller de fabriker, som äga de gynnsammaste produktionsförutsättningarna, och såväl råvaror som färdigprodukter dirigeras på sådant sätt, att transportkostnaderna förbilligas. Med de större resurser som stå sammanslutningarna till buds underlättas stundom en effektiv teknisk rationalisering. Standardiseringsarbetet, vilket motionärerna med rätta tillmäta stor betydelse för ett förbilligande av produktionskostnaderna, har ofta först upptagits och i praktiken genomförts av karteller. Slutligen må framhållas det stabiliserande inflytande på prisbildningen, som kartellerna merendels utöva och som säkerligen är till fördel ur allmän synpunkt.

Industriförbundet övergår härefter till en granskning av i motionen lämnade uppgifter beträffande prisbildningen på åtskilliga olika slag av byggnadsmaterial, varvid dessa i stort sett upptagas i den ordning, vari de omnämnas i motionen.

Trävaror m. m.

Gruppen trävaror och snickerier representerar en högst betydande kostnads-post. I byråchefen Johanssons betänkande har kostnadsstegringen för denna grupp uppgivits till i runt tal 50 %.

I fråga om trävaror finnas icke några prissammanslutningar, utan fri konkurrens råder mellan det stora antalet större och mindre sågar samt brädgårdar. Vad beträffar snickerier föreligger icke heller någon kartell. Den på detta område förefintliga sammanslutningen, Snickerifabrikernas riksförbund, har i prisfrågor endast till uppgift att utöva upplysningsverksamhet bland medlemmarna i syfte

att lära dem att kalkylera efter rationella grunder. Även staten bör på detta område ha vissa möjligheter att konkurrera, nämligen genom AB Statens Skogsindustrier. En prissänkning på snickerier kan vidare på längre sikt säkerligen ernås genom utvidgad standardisering.

Slutligen bör framhållas, att de årliga kronskogsauktionerna till stor del äro utslagsgivande för virkespriserna på rot och därmed i sin mån även för priset på den färdiga varan. Sedan priserna på såväl timmer som sågade trävaror numera prisreglerats, har på senaste tiden kunnat konstateras att normalpriserna därå i vissa fall underskridits.

Cement.

Efter förra världskriget sänktes cementpriset successivt ända till 1935, då det understeg Kr. 7:— per fat (Kr. 42:— per ton). Detta pris behölls oförändrat till krigsutbrottet 1939, trots att bl. a. kostnaderna för stenkol, arbetslöner, sjöfrakter m. m. under tiden ökade. En jämförelse med utlandets cementpriser utvisar, att priset i Sverige 1939 var lägre eller i paritet med cementpriset i de flesta andra länder utom Belgien, där priset var mycket lågt. Både i Belgien och i flera andra länder äro de naturliga förutsättningarna för cementproduktion vida gynnsammare än i Sverige. Om vidare beaktas, att de inom cementindustrien gjorda rationaliseringarna varit synnerligen kapitalkrävande och medfört ett betydande avskrivningsbehov, kan icke gärna med fog påstås att cementpriset vid krigsutbrottet 1939 var för högt.

Under kriget har prisutvecklingen givetvis varit underkastad den statliga priskontrollen. Med anledning av motionärernas uppgift att prisstegringen under krigsåren utgjort 66 % må framhållas, att den i själva verket stannar vid i genomsnitt högst 50 % för portlandcement. Tack vare tillkomsten av s. k. E-cement, som har stora användningsmöjligheter och icke är ransonerat, är prisstegringen strängt taget ännu mindre. Enligt Svenska Handelsbankens index för byggnadsmaterialkostnaderna i Stockholm har cementpriset här från 1939 stigit med 39 %.

Motionärerna synas göra gällande, att den inom cementindustrien förefintliga gemensamma försäljningsorganisationen utnyttjats till att uttaga för höga priser. Motsatsen är snarare fallet. Organisationen har möjliggjort en ändamålsenlig leveransfördelning mellan fabriker med åtföljande fraktbesparingar och har därjämte skapat förutsättningar för det genomgripande rationaliseringsarbete, som äger rum inom denna industri. 1936 års näringsorganisationssakkunniga ha konstaterat, att intet talar för att cementpriserna trots kartellen legat högre än de skulle ha gjort vid fri konkurrens. Till stöd för antagandet, att "monopolet påverkat prispildningen" har motionären endast kunnat hänvisa till att genomsnittsräntabiliteten inom cementindustrien under perioden 1927/1936 uppgick till 8,7 %. Avkastningen inom denna industri är dock på intet sätt anmärkningsvärd. Utdelningen för senaste tioårsperioden utgör i genomsnitt 7,3 % och är för närvarande sedan åtskilliga år 7 %. Räknat på hela det egna kapitalet utgör genomsnittsutdelningen för samma tioårsperiod allenast 5,1 %. Enligt en inom Industriens utredningsinstitut utförd undersökning¹ har denna genomsnittspröcent under åren 1937/1942 för 235 representativa företag inom olika branscher hållit sig på ungefär samma nivå eller i omkring 5 %.

¹ "Industriföretagens nettovinster och utdelningar åren 1937/1942" (utg. 1943).

I detta sammanhang må erinras att Kooperativa förbundet — som av motionärerna angives såsom ett allmännyttigt företag lämpat för att i konkurrens med kartellerna upptaga tillverkning av byggnadsmaterial — redan förvärvat egen cementfabrik för att kontrollera den av de privata företagen förda prispolitiken. Denna fabrik har emellertid av förbundet utarrenderats till den privata industrien enligt ett avtal, som kan uppsägas med kort varsel. Någon uppsägning har emellertid hittills icke varit aktuell.

Tegel.

Motionärerna framhålla själva, att hithörande kartellbildningar "icke anses vara tillräckligt starka för att i mera avsevärd mån påverka prisbildningen". I själva verket omfatta vederbörande organisationer icke mycket mera än halva antalet av landets tegelbruk. Härtill kommer den konkurrens, som tegelindustrin har att räkna med från andra material såsom betong och gasbetong m. m. Prisstegringen på murtegel (fritt bruket) sedan 1938 begränsar sig till 40 à 42 %, vilket icke förefaller anmärkningsvärt, helst som den för tegelproduktion ytterligt betydelsefulla bränslekostnaden under kriget ungefär tredubblats (se byråchefen Johanssons betänkande sid. 177). Den under kriget uppkomna kostnadsstegringen är större än nyssnämnda prishöjning. En ur arbetskraftens synpunkt önskvärd, numera påbörjad omläggning av tillverkningen från säsongdrift till årsdrift torde även vara ägnad att försämra det ekonomiska resultatet.

Enligt motionärerna är rationalisering inom tegelindustrin i högsta grad behövlig. Rationalisering har emellertid i stor utsträckning ägt rum inom denna industri och fortgår alltjämt. Härvid ha just de sammanslutningar, som finnas inom tegelindustrin, haft sin stora betydelse såsom initiativtagare till och påskyndare av rationaliseringsarbetet. Sålunda ha tillverkningsmetoderna moderniserats, tegelprodukternas kvalitet förbättrats (större hållfasthet och ökad isoleeringsförmåga) samt forskningsarbete på tegelområdet upptagits. Sammanslutningarna ha även verkat för en bättre reglering av tillgången på marknaden och för begränsning av fraktkostnaderna, vilka för denna vara ha mycket stor betydelse. Under kriget har rationaliseringsarbetet fördröjts till följd av svårigheter att importera tegelbruksmaskiner.

Byggnadsjärn m. m.

Priset på importerat byggnadsjärn fastställes, såsom i motionen erinras, numera i handelsavtalen. Härtill kommer priskontrollens övervakning av utförsäljningspriserna. Vid sidan av det importerade byggnadsjärnet finnes som bekant en betydande inhemsk produktion av handelsjärn. Vissa svenska handelsjärnverk ha visserligen under normala tider ett prissamarbete, men de ha då en kännbar konkurrens dels med utomstående svenska verk — bland dem den vida största tillverkaren i branschen — och dels med importjärnet. Konkurrensen från detta är i synnerhet besvärande under år med mindre goda avsättningsmöjligheter i exportlandet. Tullskyddet för den svenska tillverkningen visar sig då alldeles otillräckligt med påföljd att de svenska tillverkarna få lov att sälja till priser, som ligga betydligt under tillverkningskostnaden. När efter en sådan svår period konkurrensen utifrån släpper efter, är det endast naturligt, att priset på den

inhemska marknaden går upp och att prisstegringen stundom kan bli relativt betydande. En för det svenska handelsjärnet svår period existerade t. ex. åren 1936—1937, varefter en väsentlig prisstegring inträdde. Det dröjde emellertid endast en mycket kort tid, innan återigen avsevärda prissänkningar genomfördes.

Beträffande i motionen särskilt nämnda järnvaror — armeringsjärn, rör och valstråd — må därutöver följande framhållas.

Priset för armeringsjärn steg från lågperioden 1936 till högperioden 1937 med 75 % — ej 100 % som motionärerna uppgiva — men sjönk sedan raskt tillbaka så att det redan i april 1938 var nere i utgångsläget. Sedan dess har prisstegringen för inhemskt armeringsjärn såsom motionärerna anfört utgjort inemot 100 %, men importerat armeringsjärn, som utgör mer än hälften av sammanlagda konsumtionen, har ökat i pris med endast c:a 50 %. — Uppgiften i motionen att tillverkarna av smidda vattenledningsrör "ha avtal sins emellan och samarbete med den kontinentala rörindustrin innefattande marknadsuppdelning och prisöverenskommelser" är ävenledes oriktig. Efter ett sporadiskt samarbete under vissa tider på 1930-talet kom det snart till brytning mellan den internationella kartellen och de svenska tillverkarna, vilket medförde ett priskrig även på den svenska marknaden. — Valstråden slutligen levererades före kriget dels av de kontinentala verken i visst samarbete sins emellan, dels av en del samarbetande svenska tillverkare, dels slutligen av utomstående svenska valsverk. Någon överenskommelse mellan de olika leverantörgrupperna fanns icke. Under nuvarande förhållanden regleras importpriserna för valstråd såsom ovan antytts i handelsavtalen och de inhemska verkens pris sjelfallet av priskontrollnämnden, varefter genom s. k. poolning en prisutjämning verkställes. Motionärernas påstående att valstråden säljes till "genom avtal fastställda priser" synes ägnat att ingiva en felaktig uppfattning om förhållandena.

Trådspik.

Den inom denna bransch verksamma kartellen, Sveriges trådspikfabrikanters förening, omfattar flertalet spiktillverkare inom landet. Innan föreningen bildades 1933, rådde en förlustbringande konkurrens mellan företagen i branschen. Föreningen har hela tiden tillämpat en mycket moderat prispolitik, vartill tidigare sammanslutningars misslyckande säkerligen bidragit. Dessutom har kartellen alltid att räkna med en latent konkurrens, enär det är mycket lätt att etablera spiktillverkning.

Prisstegringen under kriget har varit väsentligt mindre än i motionen uppgivits (100 %). I verkligheten har den för grovspik utgjort c:a 75 % och för småspik endast c:a 11 %.

Parkettgolv.

Det i motionen angivna förkrigspriset, 9 kronor per kvm, var icke något genomsnittspris utan ett i enstaka fall förekommande dumpingpris, som ej gav full täckning för tillverkarens kostnader. Det pris, vilket i motionen uppgives såsom nu gällande, 17 kronor per kvm, är därför icke jämförbart med förstnämnda pris. I verkligheten har prisstegringen för färdiglagt parkettgolv utgjort 75 à 80 %. I själva tillverkningskostnaden ingår kostnaden för ekvirke med $\frac{2}{3}$, vilken

kostnad stigit till inemot det tredubbla. Den återstående tredjedelen av tillverkningskostnaden har stigit med c:a 20 %. Slutligen har inläggningskostnaden ökat med omkring 25 %. Den inträdda prisstegringen kan därför ingalunda anses onormal.

Under kriget har ett nytt system för parkettläggning kommit till användning i större utsträckning. Det innebär, att parkettmaterialet tillverkas som s. k. parkettbräder, vilka läggas direkt på golvbjälkarna utan undergolv av trä eller annat material. Härigenom har byggnadsindustrien för en kostnad, som med endast 20—30 % överstiger förkrigspriserna för vanlig parkett, erhållit ett fullgott golvmaterial. I nybyggnader användes för närvarande högst 35 % av det gamla slaget parkettgolv, medan c:a 65 % utgöres av parkettbräder.

Före kriget importerades c:a 70 % av parkettfabrikernas behov av sågad ekstav. I och med krigsutbrottet blevo samtliga svenska industrier, som för sin tillverkning förbruka ekvirke, hänvisade till den inhemska marknaden, vilket medförde den kraftiga höjningen av ekpriset. För att åstadkomma en såvitt möjligt rättvis fördelning av den otillräckliga råvaran bildades sommaren 1941 AB Svensk Golvindustri. Detta bolag har till uppgift att för de anslutna företagens räkning organisera inköp, tillverkning och försäljning. Härmed åsyftades bl. a. en rationalisering av transporter och lägningsarbeten.

I motionen påstås att AB Svensk Golvindustri "slagit under sig nästan all parketttillverkning". Det finnes emellertid icke mindre än ett tiotal fabriker, med vilka bolaget ej har något samarbete. Bolagets andel av den totala svenska parkettförsäljningen 1943 torde ha utgjort endast c:a 40 %. Bolaget har därför icke någon möjlighet att diktera priserna. I detta sammanhang må framhållas, att det tidvis förekommande samarbetet på prisområdet mellan vissa parketttillverkare aldrig blivit mera långvarigt. Detta beror därpå att det ställer sig ganska lätt att starta ny tillverkning inom denna bransch samt att konkurrensen från andra golvbeläggningsmaterial omöjliggör en monopolisering av marknaden.

Sanitets- och installationsbranschen.

I motionen anges icke vilka tillverkningar som här åsyftas. Det kan emellertid framhållas, att sanitetsporlin icke är föremål för monopolprusbildning. En annan hithörande artikel av större vikt, badkar (av gjutgods), betingar f. n. lägre priser än likvärdiga importerade badkar. Inom branschen finnes vidare en kartell, Sanitetsgodseventionen, omfattande emaljrat gjutgods (t. ex. slasktrattar). Enligt vad Förbundet erfarit, har den av priskontrollnämnden utövade priskontrollen på kartellens produkter varit särdeles effektiv; uppkomna stegringar i produktionskostnaderna ha i vissa fall fått delvis bäras av tillverkarna. Under denna rubrik bör måhända även omnämnas gas-, vatten- och värmearmatur, för vilka tillverkningar något prissamarbete icke finnes.

Själva installationsarbetet faller utanför Förbundets egentliga intresseområde och lämnas här å sido.

Takpapp.

Denna vara har under kriget stegrats högst avsevärt i pris. En rulle (15 m) av en viss kvalitet kostade före kriget vid försäljning till återförsäljare 8:40 kr. men betingar nu 25:— kr. Priset för råpappen har emellertid ungefär fördubb-

lats, och samtidigt har impregneringsmedlet, asfalt, vilket ingår med nära hälften av den färdigimpregnerade pappens vikt, ökat i pris från omkring 70:— kr. till icke mindre än omkring 900:— kr. per ton.

Den priskartell, som här finnes, Sveriges Takpappfabrikanters förening, omfattar nio av landets nuvarande tretton takpappfabrikanter och representerar den övervägande delen av den totala produktionen. Konkurrensen från utomstående tillverkare är dock så betydelsefull, att kartellens medlemmar icke anse sig kunna till fullo uttaga av priskontrollnämnden medgivna högsta priser.

Fönsterglas.

Den i motionen lämnade uppgiften att fönsterglas är kartellerat är felaktig. Det tidigare existerande gemensamma försäljningsbolaget i branschen har numera upplösts, och hård konkurrens råder mellan de olika tillverkarna. Härtill kommer att en betydande import av fönsterglas ägt rum under kriget och alltjämt äger rum. Priserna på fönsterglas, som alltsedan 1940 varit underkastade priskontroll, ha ända från årsskiftet 1941/1942 varit oförändrade. En jämförelse mellan nu gällande priser och förkrigspriserna utvisar en stegring av fabrikspriserna med genomsnittligt c:a 25 %, vilken i jämförelse med den allmänna prisstegringen under ifrågavarande tid måste anses anmärkningsvärt låg. Den svenska prisnivån på fönsterglas torde f. n. vara den lägsta i Europa.

Diskbänkar.

Tillverkarna inom landet äro sammanslutna i en kartell, vars priser godkänts av priskontrollnämnden.

I ovanstående redogörelse saknas några i motionen omnämnda varuslag, vilka utelämnats antingen därför att de spela en synnerligen underordnad roll för byggnadskostnaderna (skruv, lås och beslag) eller därför att de i motionen beskrivits på sådant sätt, att det icke med tydlighet framgår, vilka byggnadsmaterial som av motionärerna åsyftas ("råvaror och halvfabrikat i olika metaller", importvaror inom järnmanufakturbranschen).

I anslutning till förestående översikt skall härefter prövas riktigheten av motionärernas påstående, att "priserna på det mesta av betydelse i ett bygge äro mer eller mindre bundna av kartellöverenskommelser". Den uppräknade, som gjorts i motionen av hithörande varuslag, är trots dess vidlyftighet icke något bevis för påståendets riktighet.

Av samtliga i ett ordinärt hyreshus ingående byggnadsmaterial äro följande *icke* kartellbundna, nämligen: trävaror, snickerier, tillsatsmaterial för betong, gasbetong, mellanväggsplattor, bruk och material för bruk, åtskilliga järn- och metallvaror inkl. lås, vissa inredningsartiklar, beklädnadsplattor, asbestement och bitumen, flertalet isoleringsmaterial samt fyllning m. m., material för stenarbeten, smidesarbeten, plåtslageriarbeten, måleriarbeten (med visst undantag), glasmåsteriarbeten m. m., sanitetsgoods av porslin, gas-, värme- och sanitetsarmatur, vissa korkmattor, ledstänger och markiser.

Den relativa betydelsen av nyss uppräknade varuslag för de totala materialkostnaderna kan lämpligen uppskattas med ledning av socialstyrelsens beräkningar av byggnadskostnaderna för det s. k. indexhuset (trevånings smalhus på

Hammarbyhöjden i Stockholm) vid tiden kort innan krigsutbrottet. Denna tidpunkt har valts därför att sedan dess inträffat vissa av materialsvårigheter förorsakade relativa förskjutningar mellan de olika kostnadselementen, förskjutningar som kunna antagas i stor utsträckning gå tillbaka under mera normala tider. Med reservation för den osäkerhet, som på en eller annan punkt måste vidlåda en sådan beräkning, har Förbundet kommit till resultatet, att de *icke* kartellbundna varorna representera 62 à 63 % av *material*kostnaden och de kartellbundna varorna följaktligen 37 à 38 % av denna kostnad. Räknas i stället med byggnadens *total*kostnad — inkl. tomt, arbetslöner m. m. men utan byggmästararvode — och antages vidare, att tomten betingar ett pris av 36 000 kr. (30 eldstäder à 1 200 kr.), vilket torde kunna anses normalt för föreliggande hustyp, sjunker kostnadsandelen för de kartellerade varorna till c:a 15 %.

Vid bedömandet av de kartellerade byggnadsmaterialens betydelse för byggnadskostnaderna bör understrykas, att flera av dessa s. k. karteller äro svagt organiserade, omfatta en allt för ringa del av tillverkningen och på grund härav eller av annan orsak icke spela någon större roll för prisbildningen. Frågan gäller alltså icke i vilken utsträckning kartellbundna priser överhuvud taget finnas utan i vad mån dessa priser inrymma oskäliga, d. v. s. av den mer eller mindre starka monopolställningen möjliggjorda vinster. Den förestående redogörelsen för olika byggnadsmaterial torde kraftigt bestyrka Förbundets ovan uttalade mening, att möjligheterna att uttaga sådan vinster inom hithörande industrier äro ytterligt begränsade. De byggnadsmaterial, som här kunna ifrågakomma, torde i varje fall icke representera mer än på sin höjd ett fåtal procent av den totala materialkostnaden.

För att komma till rätta med denna eventuellt förefintliga, i varje fall skäliga obetydliga prisstegringsfaktor ha motionärerna som förut anförts tänkt sig att staten skulle uppamma nya industriföretag för tillverkning av olika slags byggnadsmaterial genom att lämna företagen ekonomiskt stöd i form av kapitalanskaffning. En dylik åtgärd framstår icke minst under nuvarande förhållanden såsom fullständigt omotiverad. Flertalet hithörande industrier äro utbyggda till en kapacitet, som fullt täcker behovet, och tillkomsten av s. k. allmännyttiga företag skulle i sådana fall innebära en onödig utvidgning av produktionsapparaten med ogynnsamma återverkningar icke blott för de enskilda företagen såsom sådana utan även för där anställd personal. De ifrågasatta åtgärderna stå icke heller i rimligt förhållande till de missförhållanden motionärerna vilja avhjälpa. Vill man avlägsna de monopolvinster, som till äventyrs anses här föreligga, bör den närmast till hands liggande utvägen givetvis vara, att staten genom sitt för prisövervakning särskilt inrättade organ i erforderlig grad skärper uppsikten över ifrågasvarande sammanslutningars prispolitik. Hur denna fråga bör lösas längre fram, då priskontrollnämndens verksamhet upphört, finnes icke någon anledning att för närvarande taga ställning till. Det bör också tagas upp till allvarligt övervägande vilka andra åtgärder — ur kostnadssynpunkt säkerligen långt mera betydelsefulla — som kunna vidtagas till byggnadskostnadernas förbilligande.

Slutligen antaga motionärerna, att tillkomsten av de tilltänkta, "allmännyttiga" företagen skulle kunna påskynda standardiseringsprocessen beträffande tillverkningen av byggnadsmaterial. Huru detta skulle ske utvecklas icke närmare i motionen. Motionärerna torde mellertid icke närmare ha gjort klart för sig hur standardiseringsarbetet bedrivs och bör bedrivas för att medföra bästa möjliga resultat. Ett eller annat enstaka företag — även av s. k. allmännyttig karaktär — kan icke effektivt inverka på standardiseringsarbetets fortgång, utan det fordras,

att i varje fall de ledande företagen inom branschen förenas i gemensamma ansträngningar för åstadkommande av lämpliga standard. Utan ett sådant samarbete, som ger de olika företagen möjlighet att få sina speciella önskemål beaktade, uppnås icke önskvärt resultat. Staten och industrien ha på detta område tagit på sig en viss fördelning av uppgifterna, som enligt erfarenheten visat sig ändamålsenlig. Staten bidrager sålunda till uppehållande av de på detta område verksamma organen, Sveriges Standardiseringskommission jämte därtill anslutna institutioner, medan industrien svarar för övriga med standardiseringsarbetet förbundna kostnader, vilka senare utgöra den övervägande delen av totalkostnaden. Vad särskilt byggnadsämnesindustrien angår, är för närvarande ett enhetligt s. k. modulsystem under utarbetande, vilket skall tjäna såsom grundval för det fortsatta standardiseringsarbetet på detta område. Detta arbete bekostas helt av byggnadsämnesindustrien. Ytterligare medverkan från statens sida i form av ökat bidrag till standardiseringsorganen skulle vara synnerligen önskvärt för standardiseringsarbetets påskyndande.

Under hänvisning till det ovan anförda får Förbundet sammanfattningsvis uttala, *att* priskartellerna inom byggnadsmaterialområdet icke utöva något sådant inflytande på kostnaderna för byggnadsmaterial, att särskilda statliga åtgärder vare sig i form av s. k. "allmännyttiga" företag eller eljest äro erforderliga till kostnadernas nedbringande, *att* standardiseringsarbetet på detta område icke heller kan främjas genom tillkomsten av dylika företag *samt att* Förbundet följaktligen avstyrker den i motionen begärda utredningen.

Stockholm den 31 mars 1944.

Sveriges Industriförbund

ERNST WEHTJE

/Gustaf Settergren

Bil. 10.

LANDSORGANISATIONEN

Motionärerna ha på ett riktigt sätt karakteriserat den stora betydelse, som byggnadsindustrin måste få i efterkrigstidens sysselsättningspolitik. Vi måste ha en stor bostadsproduktion efter kriget, om vi vilja förverkliga den fulla sysselsättningens program. Härvid komma svårigheter att möta av skilda slag. Under de första efterkrigsåren kommer avsättningen icke att vara något problem, men däremot kan knappheten på byggnadsmaterial bli ännu svårare än hittills, om Centraleuropa under det europeiska krigets slutskede och tiden närmast därefter helt förlorar förmågan att leverera kol och byggnadsjärn till andra länder. Dessa materialsvårigheter torde emellertid bli av övergående natur. Men även bostadsbristen kommer denna gång sannolikt att bli mindre varaktig än under förra världskriget, såvida vi icke få mottaga en ny stor flyktingsström från andra länder. Ty ser man enbart på utvecklingen av den nuvarande befolkningens

bostadsbehov, är det uppenbart, att den köpkraftiga efterfrågan efter hand kommer att försvagas på grund av minskad ökning i hushållsbeståndet. Under sådana förhållanden blir det nödvändigt att höja bostadsstandarden i snabbare takt än hittills för att hindra bostadsproduktionen från att minska. Det betyder, att vi måste använda ett starkt utökat subventionssystem. Det betyder också att en rationalisering av byggnadsindustrin kommer att framstå icke endast som ett konsumentintresse utan även såsom ett statsfinansiellt intresse av första rang. Detta skulle för övrigt även gälla, om bostadsbristen skärptes därigenom att en ny stor ström av flyktingar tvungos att immigrera till vårt land.

Byggnadsindustriens rationalisering är ett omfattande problem. I botten ligger frågan om en utjämning av fluktuationerna i produktionen. Så länge flertalet bostäder tillkomma under perioder av toppbelastning, blir det synnerligen svårt att uppnå några avgörande kostnadsänkringar utöver dem som bli ett resultat av den rikligare materialtillgången efter kriget. Denna fråga om stabilisering av bostadsproduktionen synes emellertid nu vara på väg mot en lösning, i och med att de centrala kreditgivande organen, särskilt Statens Byggnadslånebyrå, fått ett fast grepp över bostadsproduktionen och faktiskt är i stånd att i mycket stor utsträckning dirigera densamma. Problemet gäller också stadsplanering och iordningställande av ny byggnadsmark, som bör verkställas på sådant sätt, att tomtpriserna icke pressas i höjden genom knapphet på tomter. Det gäller frågan om gemensam upphandling av byggnadsmaterial i samband med beställningar så långt i förväg att byggnadsämnesindustrierna få tillfälle att planera sin produktion bättre än vad de hittills kunnat.

De speciella problem, som motionärerna tagit upp, frågan om byggnadsämnesindustrierna, ha givetvis en mycket stor betydelse i sammanhanget. I fråga om vissa slag av byggnadsmaterial förekommer en utpräglad monopolprusbildning. Andra byggnadsämnesindustrier ha mycket stora rationaliserings- och standardiseringsbehov. Med hänsyn till materialprisernas stora betydelse för byggnadskostnaderna är det nödvändigt, att detta problem upptas till ingående utredning. En sådan utredning bör icke få den akademiska färgning, som hittills vidlått flertalet undersökningar på detta område. Den bör grundas på objektiva fakta men bör dock så inriktas, att problemet äntligen får en praktisk lösning. Härvid böra alla olika alternativ noga beaktas. I vissa fall kan det vara lämpligt, att staten stimulerar till bildandet av allmännyttiga företag, som konkurrera med redan förefintliga företag. I de fall däremot, då man icke kan organisera någon ny produktion, utan att den totala produktionskapaciteten bringas att överstiga behovet, bör det övervägas, om icke de befintliga företagen böra övertagas av ett offentligt eller halvoffentligt företag, i den mån som det föreligger behov att bryta en monopolprusbildning eller åstadkomma erforderlig rationalisering.

Landsorganisationen får sålunda tillstyrka det i motionen framförda förslaget om utredning.

Stockholm den 21 februari 1944.

Landsorganisationen i Sverige

AUG. LINDBERG

/ Rich. Sterner

LANTBRUKSFÖRBUNDETS
BYGGNADSFÖRENING

Som motionärerna framhållit, intager byggnadsproduktionen en central ställning inom investeringsverksamheten och är därmed av största betydelse för konjunkturutvecklingen i stort. Samtidigt avser denna produktionsgren att täcka behov, som ur samhällelig synpunkt måste placeras i första rummet. Ur dessa synpunkter böra åtgärder, som syfta till en billigare och effektivare byggnadsproduktion, hälsas med tillfredsställelse. Enligt föreningens åsikt utgör standardiseringen av byggnadsmaterial och byggnadsämnesindustriens prissättning endast en del av problemet om billigare byggnadskostnader. Genom att förbättra produktionstekniken, utjämna säsongerna samt överhuvud ordna organisationsförhållandena inom byggnadsyrket synas kostnaderna avsevärt kunna nedbringas. De utredningsarbeten, som för närvarande pågå på olika delområden, såsom genom statens kommitté för byggnadsforskning, byggstandardiseringen, statens forskningskommitté för lantmannabyggnader och jordbrukets byggnadsstudiekommitté, torde komma att beröra även standardisering av det använda byggnadsmaterialet. Om den av motionärerna föreslagna utredningen kommer till stånd, synes denna böra samordnas med nu pågående utredningar.

Motionärernas hemställan utmynnar bl. a. i ett förslag om statssubventioner åt "allmännyttiga" företag inom byggnadsämnesindustrien för uppnående av lägre prissättning och en skyndsammare standardiseringsprocess. Förslaget har motiverats av det relativt fast organiserade samarbetet mellan producent- och grossistföretag på vissa områden inom byggnadsämnesbranschen. Enligt föreningens mening synes en utveckling efter dessa linjer knappast kunna leda till det resultat man tänkt sig. Vid sidan av statens priskontrollerande organ utgöra de starka intressen av lägre byggnadskostnader, som företrädas av såväl jordbruks- som konsumentkooperativa företag, en kraftig spärr mot otillbörlig prissättning.

Även om föreningen sålunda principiellt anser, att de bästa resultaten i längden nås genom frivilligt samarbete mellan de olika intressena, har föreningen icke något att erinra mot en förutsättningslös utredning av dessa frågor.

Stockholm den 5 april 1944.

Lantbruksförbundets Byggnadsförening LBF u. p. a.

E. SJÖGREN

/ Tage Leijon

STOCKHOLMS
BYGGMÄSTAREFÖRENING

Föreningen vill inledningsvis framhålla, att det för byggnadsföretagarna, vilkas synpunkter Föreningen närmast har att företräda, av lätt insedda skäl framstår som en självklar uppgift att i vad på dem kan bero söka nedbringa bygg-

nadskostnaderna, d. v. s. de egna produktionskostnaderna, givetvis under tillbörlig hänsyn till vad som kan innefattas i begreppet kvalitet. I vidaste mening gäller detta om de företagare, som på egen risk utföra byggnader för försäljning eller för att behålla dem som uthyrningsobjekt. Strävandena att nedbringa byggnadskostnaderna kunna från deras sida icke begränsas till enbart själva byggnadsarbetets utförande efter givna ritningar utan måste avse även byggnadens ändamålsenliga utformning för sin uppgift, val av konstruktionssystem och materialier o. s. v., varvid icke minst ekonomiska synpunkter måste göra sig gällande. Det ligger även i sakens natur, att alla uppslag utifrån, som kunna främja dessa byggnadsföretagarnas egna strävanden, mötas med intresse från dessa företagares sida. Föreningen kan därför icke ha något att invända mot själva syftet i den berörda motionen. Å andra sidan synes vad i denna anförts giva en alltför ensidig och ofullständig bild av förhållandena, för att man på grundval därav skulle kunna taga ställning till de framställda förslagen. Med stöd av den erfarenhet varöver Föreningen förfogar synes det i själva verket ytterligt tveksamt, huruvida motiv för åtgärder i den av motionärerna föreslagna riktningen föreligga.

Den totala kostnaden för en byggnad bestämmes av ett flertal faktorer, vilka samtliga böra ägnas uppmärksamhet vid arbetet för byggnadskostnadernas nedbringande. Om man i detta sammanhang bortser från lönenivån, vilken dock på grund av det manuella arbetets alltjämt stora betydelse inom byggnadsindustrien spelar en väsentlig roll — enbart lönerna på arbetsplatsen belöpte sig före kriget till 40 % av totalkostnaden — torde de huvudsakliga riktlinjerna för ett rationaliseringsarbete kunna formuleras på följande sätt. Det gäller 1) *att* i den mån sådana icke redan stå till buds utexperimentera materialier, som i förhållande till sin funktion i byggnaden för sin framställning fordra minimum av råvarukostnad och arbetskraft, 2) *att* rationellt, d. v. s. så billigt som möjligt, tillverka dessa materialier, 3) *att* ställa dem till byggnadsindustriens förfogande till priser som stå i ett med ett sunt affärsliv förenligt förhållande till produktionskostnaderna, 4) *att* med hänsyn till de krav, som i varje särskilt fall betingas av byggnadens ändamål, vid dess projektering nyttja materialen på ett rationellt sätt, och slutligen 5) *att* så organisera det egentliga uppförandet att lägsta möjliga arbetskostnad uppkommer.

Av de vägar som här angivits för rationaliseringsarbetet inom byggnadsindustrien berör motionen i huvudsak endast den med 3) betecknade, som avser distributionens organisation och fabrikanternas och distributionsorganens prispolitik. I motionen göres därvid gällande, att på grund av monopolisering inom såväl fabrikation som distribution eller eljest med stöd av kartellbildningar och priskonventioner priserna på viktiga byggnadsmaterialier otillbörligt pressats i höjden, och föreslås en utredning i syfte att genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsmaterialindustrien motverka en dylik monopolistisk prisbildning. Som bisyfte framhålles, att därigenom även ett påskyndande av standardiseringsarbetet skulle kunna uppnås.

Att prisöverenskommelser förekomma på byggnadsmaterialmarknaden är känt, liksom att dylika överenskommelser förekomma på de flesta andra områden såväl vad angår varor som tjänster. Fastän i begränsad omfattning förekommer väl även, att tillverkningen av i viss utsträckning outhärliga material behärskas av ett och samma företag, som därmed intager en faktisk monopolställning med de möjligheter som denna kan medföra i fråga om prissättningen. Förekomsten av prisöverenskommelser och sådana mer eller mindre tillfälliga monopol är emellertid i och för sig intet bevis för att en ur allmänna synpunkter osund prispolitik

verkligen bedrives. Föreningen, som icke i likhet med t. ex. de statliga prisövervakningsorganen har möjlighet att granska underlaget för prisberäkningen, anser sig för sin del icke hava tillräckligt material för att kunna med säkerhet bedöma, huruvida, och i så fall i vilken omfattning, en dylik politik tillämpas.

Föreningen får dock som sin uppfattning framhålla, att erfarenheterna i stort sett icke synas ge belägg för att en monopolistisk prispolitik otillbörligt utnyttjats, åtminstone vad beträffar material, som pläga inköpas direkt av byggnadsföretagaren, d. v. s. icke genom underentreprenörer. Bl. a. torde väl härtill hava bidragit, att även om konkurrensen mellan olika fabrikanter eller leverantörer i fråga om visst material varit eliminerad, konkurrensen de olika materialen emellan alltjämt funnits som prisreglerande faktor. Det förhåller sig nämligen så, att knappast något material har sådan ställning, att avsättningen icke direkt påverkas av prissättningen. Tegel kan t. ex. utbytas mot gasbetong och betongkonstruktionernas utformning varierar med hänsyn till det inbördes prisförhållandet mellan cement och järn.

Givetvis kunna störningar i tillgången på vissa material, såsom under avspärrning på grund av krig, undanröja denna konkurrens och därmed ge utrymme för omotiverade prisförhöjningar. Som motåtgärd i ett dylikt onormalt och kanske snabbt övergående läge torde dock näppeligen böra ifrågakomma grundandet av statliga företag eller subventionering av s. k. allmännyttiga företag, som icke av egen kraft kunna hävda sig i konkurrensen. För sådant ändamål har statsmakten i stället till sitt förfogande den prisövervakning, som utövas på grundval av gällande lag. Ett effektivt utnyttjande av de möjligheter till ingående kontroll av prissättningen, som stå de priskontrollerande organen till buds, torde innebära tillräcklig trygghet mot oskäligen prisstegring från fabrikanternas sida.

Däremot synes ett förbilligande av byggnadskostnaderna kunna uppnås genom viss omläggning av handeln med byggnadsmaterial. Byggnadsföretagarna äro i regel storförbrukare och leveranserna ske i stor utsträckning direkt från fabrik till bygge eller byggnadsföretagares lager. Trots detta måste på grund av överenskommelser mellan fabrikanter och sammanslutningar på handelns område leveranserna i stor utsträckning gå över mellanhänder, som ofta i praktiken icke hava annan funktion i sammanhanget än att lyfta sin avance. Genom direkt uppgörelse mellan fabrikant och konsument med tillämpning av samma rabatter, som nu lämnas återförsäljarna, skulle otvivelaktigt ekonomiska fördelar kunna uppnås utan intrång på berättigade intressen. Beträffande vissa material tillämpas redan med fördel denna direkta inköpsmetod, i en del fall via av fabrikanterna organiserade gemensamma försäljningskontor. Detta gäller bl. a. om cement, åtminstone beträffande större avnämare, samt om järn, tegel, gasbetong etc. I fråga om andra material är, åtminstone beträffande flertalet förbrukare, vägen över handeln obligatorisk. Så är t. ex. fallet med den största delen av de varor, som tillhandahållas genom järnhandeln. Ett annat exempel av icke mindre ekonomisk betydelse erbjuder korkmattorna, som endast kunna inköpas genom auktoriserade underleverantörer. Beträffande korkmattorna gäller dessutom att vid leverans till staten medges avsevärd rabatt å de priser som uttagas av enskilda förbrukare. Något kalkylationsmässigt motiv för en på detta sätt differentierad prissättning, som är oberoende av leveransens omfattning, synes näppeligen kunna anföras. Behovssynpunkten torde icke kunna åberopas, ty hyresgästerna i allmänhet kunna icke gärna antagas ha större förmåga att betala för mattorna till sina bostäder än staten för mattor till sina offentliga institutioner.

Även andra exempel finnas på att onödig omgång och pridfördyring åstadkommes genom nu bestående konventioner. En rationalisering på detta område är dock föremål för uppmärksamhet och torde kunna åstadkommas genom direkta förhandlingar mellan de intrasserade organisationerna.

Transportkostnaderna spela inom byggnadsindustrien en betydande roll såväl som element i materialkostnaden som vid själva arbetsutförandet. Med hänsyn härtill anser sig Föreningen böra fästa uppmärksamheten på den centralisering av den yrkesmässiga lastbilstrafiken, som nu pågår i samverkan med de statliga krisorganen. Erfarenheterna hittills giva oförtydbart vid handen, att denna centralisering i många fall bidragit till att höja transportkostnaderna utöver vad de skulle blivit vid en fri konkurrens. I framtiden kan denna centralisering befaras bliva ett hinder för en anpassning av priserna, när åter normala förhållanden inträda.

En särställning intaga i viss mån de poster i byggnadskostnaden, som hänföra sig till arbeten vilka pläga utföras av särskilda underentreprenörer, såsom värme- och sanitära samt elektriska installationer, målnings-, plåtslageri- och stenarbeten o. d. Materialinköpen för dessa arbeten ske i regel av underentreprenörer, vilka för sina prestationer betinga sig ersättning, som inkluderar utom kostnaderna för material även arbetslöner, allmänna omkostnader och företag arvinst. Huruvida på detta område materialpriserna äro föremål för monopolistisk prissättning kan Föreningen icke bedöma. Dock synes det förhålla sig så, att entreprenörerna i så mån äro skyddade av materialleverantörerna, att dessa vid leverans direkt till byggnadsföretagare betinga sig högre priser än som tillämpas gentemot entreprenörerna.

Beträffande dessa har vid skilda tillfällen påtalats att de genom ring- eller kartellbildningar satt den fria konkurrensen ur spel till förfång för en sund prissättning. Att dylika kartellbildningar åtminstone tidvis förekommit, torde icke bestridas. Som vi tidigare framhållit, behöver detta emellertid icke innebära, att prissättningen varit osund eller oskäligen. Det torde icke i och för sig kunna betraktas som klandervärdt, att företagare organisera visst samarbete även i prisfrågor. Särskilt på områden där, som är fallet inom de flesta här berörda, arbetet är i stor utsträckning standardiserat och den ene företagaren har ringa möjlighet att göra arbetet billigare än den andre förefaller ett sådant samarbete snarare naturligt. Då en konkurrens endast i obetydlig grad kan basera sig på den enes förmåga att uppnå lägre självkostnader än den andre, blir konkurrensen enbart en konkurrens om vinstprocenten, vilken i längden lätt leder till priser som med hänsyn till sunda affärsprinciper äro alltför låga. Faran ligger givetvis däri, att kartellerna urarta till att bliva ett skydd för oskäligen priser. Försök i denna riktning kunna hava förekommit och måste tagas med i räkningen. Faran torde dock icke behöva överdrivas. Den är en fara även för kartellen, enär en oriktig prissättning i regel medför risk för att utomstående företag lämna lägre anbud. Erfarenheten torde även hava visat, att dylika priskarteller icke kunnat upprätthållas i längden och icke kunnat hindra en prissänkning, som betingats av en fortskridande rationalisering och konkurrens från nyetablerade företag. För närvarande synes av allt att döma inom rörinstallationsbranschen, åtminstone i Stockholm, råda hård konkurrens. Det kan i detta samband även förtjäna framhållas, att ett företag som Fackföreningarnas Byggnadsproduktion, som bedriver arbete inom olika här berörda branscher och som får antagas intaga en till eventuella karteller helt fristående ställning, till synes icke visat sig vara mer konkurrenskraftigt än andra företag. Byggnadsföretagarna sakna dessutom icke möjligheter

att kontrollera prisernas skälighet och finna utvägar att freda sig mot försök till oskäligh prissättning.

På ett annat område hava emellertid förmärkts tendenser till ett samarbete i prisfrågor, som på grund av den ena partens faktiska och mycket starka monopolställning kunna leda till allvarlig skada för en sund prisutveckling. Föreningen syftar härvid på den överenskommelse, som består mellan arbetsgivare- och arbetareorganisationerna inom målerifacket och som innebär, att arbetsgivarna å ena sidan förbundet sig att uteslutande anställa arbetare tillhörande arbetareorganisationen, medan denna åtagit sig att medverka vid upprätthållandet av mellan företagarna sinsemellan överenskomna normer för bestämmande av anbudspriserna å målningsarbeten. Att företagarna söka skydda sig mot vad som plägar kallas svart konkurrens, d. v. s. konkurrens som baserar sig på icke avtalsenliga löner, torde icke i och för sig kunna klandras. Men då det sker genom en mellan företagarna och deras naturliga motpart i lönefrågor, arbetareorganisationen, träffad överenskommelse, som även gäller skydd för företagarnas vinstmarginal, synes risken för en osund utveckling vara uppenbar. Det torde heller icke kunna bestridas, att i det berörda fallet överenskommelsen vunnits med uppoffring av principerna för en sund lönesättning, vilket är så mycket betänkligare som i fråga om målningsarbete lönekostnaden representerar 70—80 % av totalkostnaden. Arbetsgivarepartens svaga ställning har även medfört, att på detta område rationella arbetsmetoder haft särskilt svårt att tränga fram eller i varje fall att påverka arbetskostnaden.

Föreningen har den uppfattningen och vill särskilt understryka detta, att redan nu ett omfattande rationaliseringsarbete bedrivs efter alla de riktlinjer, som kunna förväntas leda fram till ett förbilligande av byggnadskostnaderna. Detta arbete sker under medverkan av myndigheter, enskild och kooperativ materialindustri, enskilda och kooperativa byggnadsföretagare samt olika institutioner för forskning och standardisering. Priserna å materialen äro under nu rådande förhållanden föremål för statlig övervakning. Omfattande utredningar hava under de senaste åren framlagts, den sista i dagarna av byråchefen Alf Johansson, varigenom byggnadsindustriens förutsättningar och förhållanden på ett uttömmande sätt planlagts. Med hänsyn härtill och vad i övrigt här ovan anförts får Föreningen uttala, att den icke anser skäl föreligga för ett bifall till motionen.

Stockholm den 27 mars 1944.

G. A. SVENSSON

/ Anders Ahlén

Bil. 13.

SVENSKA RIKSBYGGEN

På Svenska Riksbyggens program står bland annat, att företaget bör söka medverka till att åstadkomma en byggnadsmaterialproduktion, som utesluter obehörig profit. Svenska Riksbyggen har även i en framställning till Konungen av den 10 mars 1943 med synpunkter och förslag angående en planmässigare byggnadsproduktion även berört materialprisfrågan i följande ordalag:

”En uppskattning av behovet av viktigare byggnadsmaterial bör göras. Det ligger i sakens natur att detta endast kan ske på rätt kort sikt, emedan man inte kan veta, hur byggnadstekniken kommer att utvecklas. Byggnadsproduktionens krav på material under efterkrigstiden bör dock kunna tämligen väl klargöras och byggnadsmaterialindustriens betingelser och möjligheter studeras i samband med det allmänna hushållningsprogrammet för efterkrigstiden. Problemet att effektivt förhindra kartellbildning och monopolistisk prissättning bör samtidigt lösas. En stor byggnadsproduktion efter kriget kan eljest komma att ge ökade möjligheter för redan befintliga företeeser av detta slag inom byggnadsmaterialindustrien. Det skulle kunna tänkas, att statsmakterna ekonomiskt intresserade sig i materialförsörjningen så kraftigt, att inflytande på den vägen kunde övas icke endast på själva prisbildningen, utan även på verksamhetens omfattning och dess allmänna dirigerings.”

Svenska Riksbyggen får sålunda kraftigt understryka, att det är nödvändigt, att motionärernas framställning leder till snabbt resultat. Den på senare tid snabbt stegrade tendensen inom byggnadsindustrien till koncentration av kapitalintressen och makt till karteller och ringbildningar med monopolistiska avsikter gör en energisk motaktion nödvändig. Statens Byggnadslånebyrå och Egnahemsstyrelsen ha visserligen, som motionärerna påpeka, för närvarande vissa möjligheter att motverka en osund prisbildning. Men dessa möjligheter äro långt ifrån tillräckliga och dessutom måste man räkna med att efter kriget en större del av byggnadsproduktionen kan komma att finansieras utan statens stöd, och därmed också bli undandragen den nämnda kontrollen.

Den effektivaste metoden att komma tillrätta med missförhållandena torde vara den, som motionärerna antyda, nämligen att allmännyttiga företag själva taga hand om produktionen av vissa byggnadsmaterial med finansiellt stöd av staten. Som motionärerna framhållit, bör även standardiseringsfrågan beaktas i detta sammanhang. Att uppnå effektiva resultat enbart genom kontrollåtgärder torde vara ogörligt.

Stockholm den 30 mars 1944.

V. BJÖRKMAN

Ordförande

Bil. 14.

SVERIGES
STANDARDISERINGSKOMMISSION

Motionärerna hemställa att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära en utredning i syfte att förbilliga byggnadskostnaderna bl. a. genom stöd åt allmännyttiga företag inom byggnadsämnesindustrien för uppnående av dels en av monopolbildningen opåverkad prissättning på byggnadsmaterial och dels en skyndsammare standardiseringsprocess beträffande tillverkningen av sådana material. Beträffande den första punkten anser sig kommissionen icke ha anledning att yttra sig, då dessa problem ligga helt utanför kommissionens verksamhetsområde.

Emedan det icke klart framgår av motionens ordalydelse om motionärerna känna till det nuvarande standardiseringsarbetet inom byggnadsområdet får kommissionen i korthet redogöra för hur frågan ligger till.

Standardisering inom byggnadsområdet igångsattes år 1942, då en särskild kommitté bildades för ändamålet med representanter för statliga och enskilda organisationer och sammanslutningar. För finansiering av arbetena beviljade 1942 års riksdag 50,000 kronor, vilken summa även anslogs av följande års riksdag, varjämte Kungl. Maj:t i årets statsverksproposition föreslagit att samma belopp beviljas för nästkommande budgetår. Arbetena stå under ledning av två heltidsanställda chefsarkitekter, varjämte ytterligare två arkitekter och fyra ritare engagerats. Såsom första arbetsuppgift har standardisering av dörrar genomförts och f. n. pågå utredningar om bl. a. utarbetande av enhetliga normer för byggnadsvirke, upprättande av standardförslag till fönster, andra snickeridetaljer, naturstensprodukter samt sanitetsporlin. Dessutom pågår utarbetandet av enhetligt modulsystem för hela byggnadsindustrien såsom grund till det fortsatta standardiseringsarbetet. Denna senare utredning bekostas helt av medel, som ställts till förfogande av byggnadsämnesindustrien genom Sveriges Industriförbunds försorg.

Arbetet har således igångsatts nyligen men de redan erhållna resultaten visa otvivelaktigt att standardisering kommer att bli av betydelse för byggnadsindustriens rationalisering, varigenom byggnadskostnaderna kunna nedbringas.

I standardiseringsarbetet ingår lösandet av ett stort antal frågor, som mer eller mindre äro beroende av varandra. Utarbetande av ren måttstandard för fast monterade detaljer är helt beroende av det blivande modulsystemet och står mången gång i samband med kvalitetsnormerna. Det är därför av största vikt, att arbetet bedrivs enhetligt och centraliserat; därest flera organ mer eller mindre oberoende av varandra skulle ägna sig åt standardiseringsarbete inom byggnadsområdet, skulle det vålla förvirring i arbetet, varjämte dubbelarbete icke kunde undgås.

Kommissionen vill i detta sammanhang beröra ett problem, som kan verka hindrande på standardiseringens införande i praktiken. Lokala kommunala myndigheter ha nämligen med nuvarande lagstiftning möjlighet att utfärda bestämmelser, som direkt förhindra användandet av standardiserade produkter. I det remissvar rörande förslag till vissa ändringar i byggnadsstadgan, som kommissionen avgav till Kungl. Maj:t den 30 oktober 1943, hade kommissionen tillfälle att beröra dessa spörsmål. Kommissionen anförde härvidlag:

”De föreslagna ändringarna i byggnadsstadgan, vars olika tekniska bestämmelser enligt förslaget skola utarbetas av Byggnadsstyrelsen, torde i och för sig vara ägnade att i erforderlig grad förhindra att enskilda kommuner genom omtiverade föreskrifter i byggnadsordning försvåra en rationell byggnadsverksamhet. Det bör dock observeras, att en stor del — kanske den övervägande delen — av de svårigheter, som möta byggnadsverksamheten i form av starkt varierande lokala föreskrifter för byggandet, icke så mycket äro att hänföra till föreskrifter i byggnadsordningarna som till föreskrifter, lämnade av andra myndigheter än byggnadsnämnden, såsom hälsovårdsnämnd, brandchef samt gasverk, vattenverk och elverk.

Om därför föreliggande förslag över huvud taget skall kunna få någon praktisk betydelse genom att enhetliga byggnadsbestämmelser för hela landet framtvingas, är det obetingat nödvändigt, att åtgärder snarast vidtagas för att begränsa möjligheten även för andra kommunala organ än byggnadsnämnden att meddela lokalt betonade föreskrifter, vilka ej äro sakligt motiverade. Som exempel på hur

förhållandena f. n. gestalta sig kan nämnas, att i en stad ovillkorligt påbjudes, att WC-stol skall vara försedd med sitsventilation, medan detta i en annan stad kategoriskt förbjudes. På samma sätt varierar i alla möjliga detaljer föreskrifterna om utförande av vatten-, avlopps- och gasledningar samt elektriska anläggningar, vilket i hög grad försvårar en standardisering av motsvarande utrustningsdetaljer i byggnaden.”

Kommissionen har velat påvisa, att ett betydande standardiseringsarbete inom byggnadsområdet redan igångsatts samt att detta till större delen finansieras av statsmedel. Det är av stor vikt för arbetets rationella bedrivande, att det skötes centralt dels för att undvika dubbelarbete, dels för att ej äventyra planmässigheten.

Med anledning av det anförda får Sveriges Standardiseringskommission avstyrka en utredning i syfte att åstadkomma en skyndsam standardiseringsprocess genom stöd åt allmännyttiga företag. Därest standardiseringsarbetet bör bedrivas i snabbare takt än vad som nu sker, vilket kommissionen anser vara synnerligen önskvärt, kan detta åstadkommas genom en förhöjning av det statsanslag som nu utgår för standardisering inom byggnadsområdet.

Stockholm som ovan.

Sveriges Standardiseringskommission

SVEN MARKELIUS

/ Folke Lindgren

Bil. 15.

HSB:s RIKSFÖRBUND

Motionärerna ha givetvis rätt i att kartellbildningar förekomma inom byggnadsindustrien och att dessa äro till olägenhet för landets byggnadsproduktion i de fall, då lägsta möjliga priser icke kunna erhållas på grund av det skydd kartellerna ge sina medlemmar. Att HSB och andra allmännyttiga företag inom byggnadsindustrien ha största anledning att understödja motionärernas synpunkter är självklart, men innan vi gå in på under vilka former ett ingrepp från det allmännas sida skall kunna ske, är det kanske icke ur vägen att något beröra nuvarande förhållanden på byggnadsmaterialmarknaden.

Prisöverenskommelser mellan materialfabrikanter, entreprenörer och installatörer förekomma i rätt stor utsträckning. När det gäller installatörer för elektriskt material och rörmokeri är bakgrunden ofta det stöd dessa lokalt betonade ringbildningar få från de kommunala myndigheternas sida samt den anda av lokalpatriotism, som anser det lämpligt att ortens företag gynnas. När det gäller konventioner och överenskommelser på materialmarknaden ha dessa en stor spridning betr. el-material, gjutgods såsom spisar, pannor m.m. Allmänt bekant är ju också cementindustriens monopolställning. Många fler exempel kunna nämnas. Det vore dock orättvist och oriktigt att draga den slutsatsen, att all ring-

bildning är av ondo, ty det finnes karteller, som, genom det skydd de ge sina medlemmar i form av en lugn och jämn prisnivå med måttlig vinst, möjliggöra för dessa att få tid och medel till rationalisering av industrien, en rationalisering som inte skulle komma till stånd vid hårdare konkurrens, då denna skulle omöjliggöra den kapitalsamling, som nästan allt rationaliseringsarbete kräver. Trots att prisöverenskommelser av ovan nämnt slag finnas och på sådana kan exempel utan svårighet givas, är det nog oftast så, att dessa överenskommelser genom det skydd de ge producenten leda till för höga priser, ett dock kanske mindre ont än att industriledningarna sjunka till ro med uppnådda tekniska och ekonomiska resultat. Rationaliseringsprocessen inom fabrikationen upphör med andra ord, när inte kampen för tillvaron gör den absolut nödvändig.

Ovanstående synpunkter tala ju i samma riktning som ifrågavarande motion, men när man kommer till frågan, hur det allmänna utan att tillfoga näringslivet skada skall kunna ingripa och tillrättalägga missförhållandena, uppstår kanske hos de flesta rätt stor tveksamhet beträffande de åtgärder, som snabbast och säkrast leda till målet.

Till en början måste det konstateras, att svenskt näringsliv på detta område har vissa möjligheter att skydda sig självt från här ovan angivna olägenheter och det bör i detta sammanhang nämnas, att för närvarande pågår ett förberedande utbyggande av den kooperativa materialfabrikationen, och detta är ju i och för sig ett medel att bekämpa karteller och olämpliga prisöverenskommelser.

Vidare är det ett allmänt känt faktum, att karteller och prisöverenskommelser, som missbrukas under en längre tid, alltid bruka få till följd att de goda förtjänsterna locka utomstående till branschen, varigenom konkurrens uppstår. Nuvarande system leder med andra ord i många fall till självbot. Kvar står dock det faktum, att rationaliseringsarbetet inom byggnadsindustrien går för långsamt och att, trots vad här ovan sagts, skadliga kartellbildningar förekomma, som leda till olämplig prissättning på byggnadsmaterial.

I detta sammanhang kan underteeknat företag dock icke undvika att påpeka, att ett stort hinder att få ned byggnadskostnaderna, vilket icke berörts i motionen men som dock har ett tydligt samband med denna, ligger i de svårigheter, som uppstå för rationalisering och standardisering, genom att olika orter hålla sig med olika bestämmelser i byggnadsordningar, hälsovårdsföreskrifter o. d. Här har det allmänna ett ypperligt tillfälle att medverka till bättre förhållanden, då det inte kan sägas vara rimligt att ett hus, byggt på en ort i full överensstämmelse med för orten gällande lagliga bestämmelser, är helt olaglig på en annan plats.

Vidare bör icke heller förbigås de svårigheter ur rationaliseringssynpunkt, som det ytterst illa avvägda avlöningssystemet utgör, vilket nu tillämpas inom byggnadsindustriens alla grenar, ett system som ytterst bottnar i olämpliga anställningsförhållanden för byggnadsarbetarkåren, då ju osäkerheten på byggnadsmarknaden betr. arbetstillfällen leder till helt andra anspråk på inkomster under säsongerna, än som skulle vara fallet, ifall säsongarbetet var eliminerat.

Det förefaller oss, som om allt vad här ovan sagts borde peka på att det allmänna, innan åtgärder av det ena eller andra slaget vidtagas, borde verkställa en lämplig utredning, där utredningsorganet skulle utrustas med sådana maktmedel, att det hade möjlighet dels att i detalj kontrollera kartellers och prisöverenskommelsers ekonomiska resultat och dels vid vissa provbyggen undersöka vilka kostnader, som byggaren skulle uppnå, ifall han hade fullt fria händer att ordna materialfabrikationen, materialtillförseln och arbetets utförande på byggnads-

platsen efter riktiga och lämpliga metoder. Ett sådant utredningsarbete, snarast möjligt genomfört och där inga sidoblickar på olika intressegruppers önskningsar skulle få förekomma, skulle enligt vårt företags mening blotta vilka oanade möjligheter att få ned våra byggnadskostnader, som faktiskt förefinnas. Ett sådant utredningsresultat skulle säkert också leda till att man på ett riktigt sätt kunde bedöma, vilka åtgärder som det allmänna borde vidtaga för att kunna få fram de byggnadskostnader, som verkligen vore rimliga, och det förefaller på intet sätt omöjligt, att man, om man fick tillämpa riktiga arbetsmetoder och till det yttersta genomföra en standardisering av byggnadsmaterialet, i ett slag skulle kunna uppnå byggnadskostnader, som möjliggjorde för vårt folk att bo i enlighet med den lämpliga sociala standard, som vi alla ju gå och hoppas på som en önskedröm. Vi skulle också tro, att en dylik utredning skulle ge så klara bevis för vilka åtgärder, som på olika håll borde vidtagas, att det sega och konservativa motstånd, som man nu ofta stöter på hos arbetsgivare, arbetare och materialfabrikanter skulle kunna i ett slag ge vika. Att den kooperativa bostadsrörelsen gärna skulle ställa sina erfarenheter och möjligheter till statens förfogande för att få fram bästa möjliga resultat av en dylik utredning är självklart.

Stockholm den 31 mars 1944.

Hyresgästernas Sparkasse- och Byggnadsföreningars
Riksförbund u. p. a.

SVEN WALLANDER

Bil. 16.

SVERIGES
JÄRNHANDLAREFÖRENINGAR

Först vilja vi framhålla, att vi hysa full förståelse för strävandena att åstadkomma ett förbilligande av byggnadsproduktionen. Detta problem sammanhänger med vårt folks allmänna levnadsstandard och med möjligheterna för en aktiv befolkningspolitik. Sett ur järnhandelns egen synpunkt måste det också anses angeläget, att byggnadsproduktionen icke hämmas genom prisfördyrande faktorer. Järnhandeln är i hög grad beroende av en livaktig byggnadsproduktion, och en sådan kan icke främjas genom prisfördyrande åtgärder.

När det gäller att söka orsakerna till prisfördyring av byggnadsproduktionen, är det emellertid nödvändigt, att uppmärksamheten icke inriktas ensidigt på materialpriserna. Tomtpriser, arbetslöner och andra faktorer måste givetvis också ägnas uppmärksamhet. I det av 1940 års byggnadskostnadssakkunniga avgivna utlåtandet har detta också skett. Det förefaller nästan som om motionärerna förbisett den grundliga utredning, som här föreligger och som avgavs så sent som den 29 januari 1941.

Det nya i motionens yrkande är väl närmast, att statligt stöd skulle lämnas åt s. k. "allmännyttiga företagsformer", varmed förstås "exempelvis av koopera-

tionen organiserade sådana". Vi skola icke polemisera mot uttrycket "allmännyttiga företag", ehuru vi ha svårt att inse, efter vilka grunder motionärerna klassificera vissa företagsformer såsom allmännyttiga och andra såsom mindre allmännyttiga eller kanske rentav samhällsskadliga. I den mån dessa "allmännyttiga" företag vilja bedriva produktion eller försäljning av byggnadsmaterial torde denna möjlighet stå dem öppen. Kooperativa förbundet har ju också, såsom även framhålles i senaste numret av tidskriften "Vi", redan i viss utsträckning slagit sig på produktion av byggnadsmaterial, och fortsatta åtgärder på det området bebådas. Häremot kan ur enskild företagsamhets synpunkt intet invändas, om blott konkurrensen får ske på likställd grund. Skulle däremot, som motionärerna föreslå, statligt stöd givas sådana företag, då är man inne på en väg, mot vilken enskild företagsamhet måste resa det allra kraftigaste motstånd. Fri konkurrens på likställighetens grund måste på detta som på andra områden tryggas.

I motionen yttras rörande järnhandeln, att det inom denna finnes "mycket starka monopol". Det framhålles bl. a., att det lär vara lika omständligt att förvärva medlemskap i en järnhandlareförening "som för kamelen att krångla sig genom nålsögat". Med anledning av detta påstående vilja vi meddela, att det inom järnhandeln likaväl som inom flertalet branscher inom handeln existerar en s. k. nyetableringskontroll, men att denna ingalunda är så rigorös, som motionärerna vilja göra gällande. En nyetableringsnämnd, bestående av två representanter för järnhandeln, två för den centrala grossistsammanslutningen och två för de järnhandelsanställdas riksförbund samt med en opartisk ordförande och en opartisk sekreterare, prövar vid nyetableringsfall, huruvida vederbörande sökande besitter nödiga kvalifikationer genom tillräcklig branschkunskap samt äger förutsättningar i övrigt att kunna fylla sin uppgift som järnhandlare.

Finner nyetableringsnämnden, att dylika förutsättningar icke finnas, blir nyetableringen avstyrkt, vilket innebär, att de i samarbetet deltagande grossistfirmorna icke leverera varor till en trots avstyrkandet tillkommen affär. Ett flertal leverantörföretag äro emellertid icke anslutna till samarbetet i nyetableringsfrågan, varför det icke finnes någon möjlighet att effektivt förhindra tillkomsten av nya järnaffärer. Ett stort antal sådana affärer, som icke tillhöra vår organisation, finnas också i landet.

Vi vilja icke underlåta framhålla, att nyetableringskontrollen inom handeln, vilken ju ingalunda är något enastående för järnhandeln, tillkommit på direkt rekommendation av statsmakterna. Vid behandling av frågan om legala kompetensvillkor för handelsidkare har nämligen från regeringshåll uttalats, att handelns utövare genom sina egna organisationer lämpligen borde sörja för en viss kontroll av yrkesrekryteringen och att denna väg vore att föredraga framför statligt tillskapade kompetensvillkor.

För att belysa ovederhäftigheten i motionärernas påstående rörande nyetableringskontrollen inom järnhandeln få vi meddela, att nyetableringsnämnden under de cirka 10 år den verkat avstyrkt 96 och tillstyrkt 65 fall. Tolv framställningar ha under samma tid återtagits, 5 ha avvisats, då de icke ansetts utgöra nyetableringsfall. 4 ärenden ha avskrivits och 7 äro oavgjorda. Proportionen belyses än bättre, om det nämnes, att av de 96 avstyrkta fallen flera äro dubbelredovisade, då vederbörande både två och flera gånger återkommit med sina ansökningar, varvid varje ny ansökan, som blivit avstyrkt, redovisas i totalantalet av de avstyrkta fallen.

Vad beträffar uppgifterna om gemensam prissättning inom järnhandeln, så är det givetvis riktigt, att sådan gemensam prissättning förekommer i icke obe-

tydlig utsträckning. Ej heller detta förhållande är något, som är särskilt utmärkande för järnhandeln. Inom det nuvarande samhällslivet torde väl överenskommelser om viss enhetlighet i prissättningen förekomma inom nära nog alla slag av yrken och näringsverksamhet. En fullständigt individuell prissättning skulle under nuvarande förhållanden knappast vara möjlig. Detta samarbete i prissättningen måste emellertid ske under ansvar och under ständigt iakttagande av den konkurrens, som förekommer från andra branschens och företagsformers sida. Då man talar om monopolställning för järnhandeln och om starkt kartellbundna priser, så bör man icke förbise, att nära nog alla de varor, som tillhandahållas av järnhandeln, även saluföras av andra försäljningsorgan — konsumentkoperationen, lantmännens sammanslutningar, filial- och basaraffärer, besättningsaffärer, lanthandel, byggnadsmaterialaffärer, agenter, efterkravsfirmor, elektriska och sanitetsentreprenörsfirmor m. fl. Något samarbete mellan järnhandeln och dessa olika konkurrensföretag existerar icke, och det är uppenbart, om icke av andra skäl än den rena självbevarelseinstinkten, att järnhandeln måste tillse, att dess prissättning är sådan, att denna oerhörda konkurrens kan mötas. Långt ifrån alla varor äro därför prispbundna. Vid försäljning av större kvantiteter förekomma i mycket stor utsträckning speciella förmånspriser, och är detta särskilt fallet vid leverans till byggnadsföretag. Beträffande många betydelsefulla artiklar inom byggnadsmaterialbranschen existerar i övrigt inga som helst fastställda priser. I övrigt bör erinras om att prissättningen på flertalet av järnhandelns artiklar varit föremål för ingående kontroll från Priskontrollnämndens sida. Därvid ha ej blott minutpriser granskats utan ha även priser och rabatter till byggnadsföretag och andra större köpkategorier varit föremål för förhandlingar och överenskommelser. I stort sett torde vi våga påstå, att anmärkningar mot järnhandelns prissättning i mycket ringa omfattning förekommit från de priskontrollerande myndigheternas sida. Vid mer än ett tillfälle har det erkänts, ej blott av Priskontrollnämnden utan även vid förhandlingar med högre myndigheter — t. ex. med regeringsrepresentanter — att någon oskäligen prissättning icke förekommit.

Järnhandelns förtjänstmarginaler på det material, som levereras till byggnadsverksamheten, äro i själva verket mycket begränsade och ha i flertalet fall fastställts utan att järnhandlarna eller deras sammanslutningar haft tillfälle att påverka prissättningen. Så är exempelvis fallet beträffande balk, armeringsjärn, spik, bultartiklar, cement, papp, elektriska spisar och mycket annat. I många fall är marginalen knappast kostnadstäckande, och i vissa fall — särskilt för de tunga artiklarna — är detta absolut icke fallet. Så är t. ex. bruttoförtjänsten på armeringsjärn och balk endast 3 % räknat på det pris byggmästaren betalar. I stor utsträckning säljes också detta material direkt från grossist till byggnadsföretagen. Beträffande gjutgods, byggnadssmide och skruv ha visserligen försäljningsvillkor fastställts i samarbete mellan järnhandeln och dess leverantörer, men även för dessa artiklar har marginalen näst hållas inom mycket skäliga gränser.

Det är oss tyvärr icke möjligt att exakt ange, hur stor del av byggnadskostnaderna det byggnadsmaterial representerar, som förmedlas av järnhandeln. Det torde dock röra sig om endast några få procent. Även om en ytterligare beskärning av järnhandelns marginaler skulle vara möjlig att genomföra — vilket vi ej anse vara fallet — så skulle resultatet härav för ett ordinärt bygge bliva ytterst minimalt.

Då vi anse det felaktigt, att lojala näringsidkare skola utsättas för ovederhäftig kritik och i offentliga handlingar stämplas som varufördyrare och mindre samhällsnyttiga medborgare, utan att tillfälle beredes dem att försvara sig och

sina åtgärder, så ha vi för utskottet velat framföra dessa synpunkter och fakta. Vi ha icke haft anledning att i denna vår skrivelse behandla industriens pris-sättning eller det kartellsamarbete, som förekommer inom denna, utan ha vi velat hålla oss uteslutande till våra egna förhållanden och till den del av motionen, som berör desamma. Med det anförda tro vi oss ha visat, att talet om järnhandels starka monopolställning och om dess inverkan såsom fördyrande faktor i fråga om byggnadsmaterial är ett ovederhäftigt tal, grundat på bristande kännedom om de verkliga förhållandena.

Stockholm den 18 mars 1944.

Centralstyrelsen för Sveriges järnhandlareföreningar

ERIK NYGREN
